

D3.1 Educational curriculum and training materials for youth

BOND

Building tOlerance, uNderstanding and Dialogue across communities

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Commission's Citizens, Equality, Rights and Values Programme. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

BOND

Project factsheet

Acronym: **BOND**

Title: **Building tolerance, understanding and dialogue across communities**

Coordinator: Polylogos Association

Reference: 101084724

Type: CERV-2022-EQUAL

Program: Citizens, Equality, Rights and Values (CERV)

Start: 2 January 2023

Duration: 24 months

Website: <https://www.bond-project.eu/>

Consortium: **Polylogos Association**, Romania (Polylogos), Coordinator
SYNYO GmbH, Austria (SYNYO)
POLITICAL CAPITAL SZOLGALTATO KORLATOLT FELELOSSEGU TARSASAG, Hungary (POLCAP)
Associazione di Promozione Sociale Le Rose di Atacama, Italy (LRA)
Fundacja American Jewish Committee Central Europe, Poland (AJC CE)
ZACHOR ALAPITVANY A TARSADALMI EMLEKEZETERT, Hungary (ZACHOR)

Deliverable factsheet

Number:	D3.1
Title:	Educational curriculum and training materials for youth
Lead beneficiary:	ZACHOR ALAPITVANY A TARSADALMI EMLEKEZETERT (Zachor)
Work package:	3
Task:	3.1
Dissemination level:	PU-Public
Submission date:	05.02.2024
Contributors:	Polylogos Association (Polylogos) SYNYO GmbH, Austria (SYNYO) POLITICAL CAPITAL SZOLGALTATO KORLATOLT FELELOSSEGU TARSASAG (POLCAP) Associazione di Promozione Sociale Le Rose di Atacama (LRA) Fundacja American Jewish Committee Central Europe (AJC CE)

Disclaimer of warranties

This project has received funding from the European Union's CERV Project Grants under Grant Agreement No. 101084724.

This document has been prepared by BOND project partners as an account of work carried out within the framework of the EC-GA contract no 101084724.

Any dissemination of results must indicate that it reflects only the author's view and that the Commission Agency is not responsible for any use that may be made of the information it contains.

Neither Project Coordinator, nor any signatory party of BOND Project Consortium Agreement, nor any person acting on behalf of any of them:

- (a) makes any warranty or representation whatsoever, express or implied,
 - (i). with respect to the use of any information, apparatus, method, process, or similar item disclosed in this document, including merchantability and fitness for a particular purpose, or
 - (ii). that such use does not infringe on or interfere with privately owned rights, including any party's intellectual property, or
 - (iii). that this document is suitable to any particular user's circumstance; or
- (b) assumes responsibility for any damages or other liability whatsoever (including any consequential damages, even if Project Coordinator or any representative of a signatory party of the BOND Project Consortium Agreement, has been advised of the possibility of such damages) resulting from your selection or use of this document or any information, apparatus, method, process, or similar item disclosed in this document.

Cuprins

1. Introducere	10
1.1. Obiective și rezumat	10
2. Antisemitismul - definiție, categorii, istorie	11
2.1. Definiție	11
2.2. Categorii	12
2.3. Istorie	13
2.3.1. Din Antichitate până la Iluminism; Anti-iudaismul	13
2.3.2. Antisemitismul timpuriu	16
2.3.3. Antisemitismul nazist	19
2.3.4. Apariția „noului antisemitism” după Holocaust	21
2.3.5. Antisemitismul în zilele noastre	23
3. Rezultate ale cercetării realizate în cadrul proiectului BOND	27
3.1. Descrierea generală a cercetării și a rezultatelor acesteia	27
3.2. Rezumatul raportului național din România	27
4. Educație – linii directoare, metodologie, pedagogie	28
4.1. Linii directoare și recomandări educaționale	28
4.2. Abordarea antisemitismului prin educație: materiale recomandate	30
4.3. Alte materiale recomandate	32
4.4. Metodologie și pedagogie – învățarea cu ajutorul mărturiilor	34
4.4.1. Metodologie și pedagogie	34
5. Materiale educaționale bazate pe mărturii care abordează antisemitismul	37
5.1. Despre platforma IWitness	37
5.2. Resurse: Materiale video scurte (Meniul Watch)	37
5.3. Resurse: Activități pe platformă	38
5.4. Resurse: Materiale educaționale pe tema antisemitismului	38
5.4.1. Activități educaționale în limba română	39
5.4.2. Ce este antisemitismul? (InfoQuest)	39
5.4.3. Antisemitismul și efectul martorului indiferent (MiniQuest)	40
5.4.4. Antisemitismul (VideoActivity)	41
5.4.5. Antisemitismul contemporan (MiniQuest)	42
Bibliografie	44

Curriculum și resurse educaționale pentru lucrul cu tineri

1. Introducere

Curriculum-ul de față a fost elaborat în cadrul proiectului BOND (Building Tolerance, Understanding and Dialogue across community). Include materiale și activități educaționale interactive pentru tineri, precum și context istoric, descoperiri recente ale cercetărilor, ghiduri metodologice și recomandări pentru abordarea subiectului antisemitismului în educație. Constatările relevante din cercetările efectuate de partenerii din cadrul proiectului BOND, care sunt prezentate la nivel național, precum și un raport privind antisemitismul în România, Ungaria, Italia și Polonia (D2.3), au fost incluse în acest document. Grupurile țintă principale pentru acest curriculum sunt profesorii și lucrătorii de tineret (direct) și elevii din învățământul liceal (indirect). Materialele educaționale bazate pe mărturii (accesibile pe platforma IWitness) incluse în acest curriculum au fost testate de grupurile țintă, iar feedback-ul acestora a fost integrat în procesul de elaborare a materialelor educaționale.

Există mai multe materiale care oferă îndrumări și recomandări cu privire la modul de educare a tinerilor pe această temă importantă. Curriculumul de față a fost elaborat pentru a completa ghidurile existente, mai degrabă decât pentru a le duplica. Autorii au încercat să colecteze materiale existente și să adauge câteva informații suplimentare, precum și materiale didactice practice care dezvoltă abilitățile fundamentale și transversale ale tinerilor, contribuind la înțelegerea, gândirea critică, empatia și alte competențe ale elevilor - toate indispensabile pentru recunoașterea și combaterea antisemitismului.

Documentul de față este destinat profesorilor, formatorilor și specialiștilor din domeniul educației adulților precum profesori metodiști, formatori de cadre didactice, lucrători de tineret, personal educațional din muzee, bibliotecari etc., și altor persoane interesate să afle mai multe despre abordarea antisemitismului și a educației bazate pe mărturii care, pe lângă cunoștințele de conținut, se bazează pe dezvoltarea de competențe și încurajează publicul țintă să aplice cunoștințele, metodologia și materialele în interacțiunile cu elevii și elevele lor. Curriculum-ul va fi folosit ca bază pentru proiectarea și implementarea formării cadrelor didactice (T3.2) în Ungaria, Polonia, Italia și România, pe parcursul primăverii anului 2024. De asemenea, poate fi folosit ca document de sine stătător pentru a ajuta profesorii în eforturile de a instrui și educa tinerii cu privire la istoria antisemitismului, la tendințele și expresiile sale actuale și la modalități de a-și dezvolta gândirea critică, empatia și înțelegerea acestui subiect complex.

1.1. Obiective și rezumat

Antisemitismul este un fenomen global care a fost în creștere în ultimii ani, în toate segmentele societății. Cu toate acestea, în urma atacului terorist din Israel din 7 octombrie 2023, antisemitismul a crescut vertiginos în toată Europa și în întreaga lume. Cu experiența și memoria Holocaustului, lumea a văzut ce se întâmplă atunci când sentimentele și intențiile antisemite nu sunt controlate. Din acest motiv, avem nevoie de materiale și instrumente care să sprijine persoanele care lucrează în educație și elevii în predarea și învățarea despre antisemitism, și în combaterea acestuia. Tema antisemitismului în educație a câștigat o relevanță sporită în urma evenimentelor de pe 7 octombrie din Israel, când lumea se confruntă cu o creștere extremă a antisemitismului la nivel global.

Curriculum-ul îndeplinește unul dintre obiectivele majore ale proiectului: *Obiectivul 2 – să ofere un curriculum de înaltă calitate bazat pe mărturii pentru elevii de liceu, care să fie distribuit pe scară largă și adoptat de către profesori din țările vizate.* Mai precis, proiectul urmărește să echipeze profesorii cu instrumente și metode pedagogice pentru a aborda subiecte precum istoria evreilor, tradiții evreiești, Holocaustul și antisemitismul, în trecut și în prezent, și să construiască o comunitate de profesori capabili și dispuși să abordeze aceste subiecte în mod profesional și eficient în cadrul sistemului educațional din țările partenere.

2. Antisemitismul - definiție, categorii, istorie

2.1. Definiție

Pentru a aborda un fenomen, acesta trebuie definit, astfel încât să știm ce se înțelege prin termenul folosit. În definirea antisemitismului, acest document utilizează definiția de lucru, lipsită de forță juridică obligatorie, elaborată de Alianța Internațională pentru Comemorarea Holocaustului (IHRA - International Holocaust Remembrance Alliance), definiție adoptată de toate cele 35 de state membre IHRA în 2016 și adoptată de atunci de sute de instituții, inclusiv guvernamentale, instituții și organizații ale societății civile, cluburi sportive, universități și altele. Toate activitățile educaționale elaborate în cadrul proiectului BOND se bazează pe această definiție.

Definiția de lucru a antisemitismului, lipsită de forță juridică obligatorie, elaborată de IHRA:

„Antisemitismul este o anumită percepție referitoare la evrei, care poate fi exprimată ca fiind ură împotriva evreilor. Manifestările retorice și fizice ale antisemitismului sunt îndreptate împotriva evreilor sau neevreilor și/sau proprietăților acestora, împotriva instituțiilor comunităților evreiești și lăcașurilor lor de cult.”¹ IHRA oferă exemple despre potențialele manifestări ale antisemitismului: forme clasice și actuale, inclusiv așa-numitul antisemitism nou, atunci când criticarea statului Israel devine mai degrabă o atitudine antisemită, decât o critică reală a politicilor sale. Aceste exemple pot reprezenta o resursă importantă pentru ghidarea muncii profesioniștilor, ajutându-i să înțeleagă ce este antisemitismul și câte forme diferite poate lua.

Manifestările pot include vizarea statului Israel, conceput ca o colectivitate evreiască. Cu toate acestea, criticarea Israelului, în mod similar criticilor aduse oricărui alt stat, nu poate fi, în sine, considerat ca antisemitism. Antisemitismul, în mod frecvent, acuză evreii de conspirații pentru a face rău umanității, iar evreii sunt, de obicei, învinuiți „pentru lucrurile care merg prost”. Această idee este exprimată în discursul public, în scris, în forme de expresie vizuală sau acțiuni și includ stereotipuri calomnioase și însușiri cu caracter negativ.

Exemple contemporane de antisemitism în viața publică, media, școli, la locul de muncă și în sfera religioasă ar putea include, luând în considerare contextul general, dar fără a se limita la:

- Instigarea, complicitatea sau justificarea uciderii sau rănirii evreilor, în numele unei ideologii radicale sau al unei viziuni extremiste asupra religiei.
- Aducerea unor acuzații false, dezumanizante, care demonizează și perpetuează clișeele despre evrei, ca atare sau le atribuie puteri deosebite, atunci când acționează în mod colectiv – precum ar fi, în

¹ <https://holocaustremembrance.com/resources/definitia-de-lucru-a-antisemitismului>

special dar nu exclusiv, mitul referitor la o conspirație mondială a evreilor sau al evreilor ce controlează media, economia, guvernul sau alte instituții ale societății.

- Acuzarea evreilor, ca popor, de a fi responsabili pentru fapte reale sau imaginare comise de un singur evreu sau de un grup de evrei sau chiar și pentru fapte comise de ne-evrei.
- Negarea evenimentului, scopului, mecanismelor (ex. camere de gazare) sau a intenției genocidului comis împotriva evreilor, de către Germania național-socialistă și susținătorii și complicii săi, în timpul celui de-al II-lea Război Mondial (Holocaustul).
- Acuzarea evreilor, ca popor, sau a Israelului, ca stat, de a fi inventat sau exagerat Holocaustul.
- Acuzarea cetățenilor de origine evreiască că sunt mai loiali Israelului sau așa-ziselor priorități mondiale ale evreilor, decât intereselor propriilor lor țări.
- Negarea dreptului la autodeterminare a poporului evreu, pretinzând, de exemplu, că existența Statului Israel este o construcție rasistă.
- Aplicarea de standarde duble, prin solicitarea unui comportament al statului israelian, care nu este așteptat sau solicitat din partea oricărui alt stat democratic.
- Utilizarea de simboluri sau imagini asociate cu antisemitismul clasic (ex. acuzații că evreii l-ar fi ucis pe Isus sau acuzarea acestora de comiterea de ucideri rituale) pentru a caracteriza statul Israel sau israelienii.
- Compararea politicii contemporane a Israelului cu cea a naziștilor.
- Impunerea unei responsabilități colective evreilor pentru acțiuni ale statului Israel.

Actele de antisemitism sunt incriminate și constituie infracțiuni, atunci când sunt astfel stabilite prin lege (de exemplu, negarea Holocaustului sau distribuirea de materiale antisemite, în anumite state).

Infracțiunile sunt antisemite atunci când țintele atacurilor, fie că sunt persoane sau bunuri – precum clădiri, școli, lăcașuri de cult sau cimitire – sunt alese fiindcă sunt, sau sunt percepute ca fiind, evreiești sau având legătură cu evreii.

Discriminarea antisemită reprezintă refuzul de a acorda evreilor oportunități sau servicii accesibile altora și este ilegală în multe state.²

Comisia Europeană a publicat, în cooperare cu Președinția germană a IHRA, un [Manual pentru utilizarea practică a definiției de lucru a antisemitismului elaborată de IHRA](#)³ (disponibil în limbile engleză și germană), în care se prezintă exemple, precum și bune practici despre modul în care definiția de lucru a fost aplicată în UE, în diferite domenii, inclusiv educație, guvernare, societate civilă și altele.

2.2. Categori

² <https://holocaustremembrance.com/resources/definitia-de-lucru-a-antisemitismului>

³ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-185592396>

Tipologia antisemitismului definește diferite tipuri pe care profesorii ar trebui să le cunoască și să le împărtășească elevilor sau să folosească aceste cunoștințe în predarea despre antisemitism.

- Anti-iudaismul sau ura bazată pe religie față de evrei
- Antisemitismul politic, care poate fi rasist și chiar genocidal
- Antisemitismul conspirativ, care se bazează pe credința că o organizație evreiască ascunsă, dar influentă, conduce lumea sau este responsabilă pentru anumite circumstanțe sau un anumit eveniment. Aceste teorii ale conspirației privind controlul și manipularea sunt încă prezente astăzi, o mare parte din antisemitismul contemporan rămânând conspirativ.
- Noul antisemitism poate lua și forma anti-zionismului: ostilitatea antisemită împotriva Israelului. Nu critică Israelul ca stat, ci pune sub semnul întrebării însăși legitimitatea existenței sale și dreptul său de a se apăra. De asemenea, îi consideră pe toți evreii, de oriunde din lume, responsabili pentru actele Israelului ca stat.
- Antisemitismul secundar se formează în timpul procesului de confruntare cu trecutul și cu rolul pe care l-au jucat țările în timpul Holocaustului. În timpul acestui proces, evreii „amintesc” societății majoritare despre Holocaust, care acumulează vinovăție și ajunge să-i învinovățească pe evrei.
- Distorsionarea Holocaustului „întărește antisemitismul (...) deoarece recirculează vechi minciuni, mituri și reprezentări antisemite (...). Prin promovarea unor astfel de stereotipuri și prejudecăți, aceasta incită la ură și face posibilă negarea Holocaustului, precum și alte forme de antisemitism pernicios, periculos și violent”⁴. Distorsionarea nu neagă faptul că Holocaustul s-a întâmplat, ci minimizează, trivializează, prezintă greșit sau glorifică Holocaustul și impactul acestuia.

2.3. Istorie

Termenul de antisemitism este de origine greacă și înseamnă literalmente sentimente ostile față de evrei. Cu toate acestea, conceptul nu este atât de simplu, deoarece a luat forme diferite în diferite culturi și epoci, din motive diferite, în timp ce mai multe caracteristici au fost transmise de la o perioadă la alta. O caracteristică izbitoare a antisemitismului de-a lungul istoriei este că îi descrie mai mult pe antisemiți și procesele cauzale din societate, decât pe evreii înșiși. Acest capitol își propune să ofere un scurt rezumat al apariției antisemitismului în diferitele perioade istorice și să arate cum a fost transmis el de fiecare dată într-o formă nouă, păstrând una sau mai multe caracteristici specifice.

2.3.1. Din Antichitate până la Iluminism; Anti-iudaismul

Ura față de evrei din secolul al XVIII-lea sau din epoca premodernă poate fi mai degrabă numită anti-iudaism, acest termen referindu-se la caracterul său preponderent religios. La acea vreme, teoria rasei, oricât de pseudo-științifică ar fi, nu se dezvoltase încă în sensul antropologic și biologic, iar discriminarea evreilor, care însemna adesea și persecuția lor, privea un grup care era separat religios de societatea majoritară. Termenul

⁴ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-185592396>

de iudeofobie este potrivit pentru a descrie prejudecățile grecilor antici față de evrei, deoarece denumește mai mult un antagonism cultural, filozofic și legat de tradiție, în care religia joacă doar un rol mic.

Religia evreiască monoteistă, cu regulile ei stricte care reglementează cele mai mici detalii ale vieții de zi cu zi, era foarte diferită de credințele politeiste din antichitate. Indiferent de diferențele religioase, persecuția evreilor s-a datorat adesea faptului că regatul lor era situat în zona tampon a marilor imperii, în zone pe care Asiria sau Noul Imperiu Babilonian doreau să le cucerească. Prin urmare, este cu atât mai de înțeles că monoteismul, cele câteva sute de ani de tradiție și codurile religioase, alimentare și vestimentare fără compromisuri au fost forțe puternice de formare a identității pentru evrei, chiar și după antichitate. De-a lungul secolelor, poporul evreu a fost nevoit să sufere agonia expulzării, dispersării și captivității, și totuși a fost întotdeauna capabil să se întoarcă la propriile rădăcini.

În imperiul lui Alexandru cel Mare și al urmașilor săi, în lumea elenistică și în Imperiul Roman, altfel tolerant din punct de vedere religios, între conducători și poporul evreu cucerit au apărut un număr mare de conflicte, bazate atât pe religie, cât și pe politică. Antioh Epifan IV se aștepta ca supușii săi să i se închine într-un mod interzis evreilor, iar romanii au insultat în mod repetat religia evreiască, fie intenționat, fie din ignoranță. Aceasta a dus la o serie de revolte, care au avut ca rezultat o expulzare totală: evreilor nu li s-a permis să rămână în Iudeea și Ierusalim după sfârșitul secolului I d.Hr. și au fost nevoiți să se alăture diasporei.

În plus, unii îi considerau pe evrei drept competiție, sau erau deranjați de prozelitismul lor; începând din secolul al VI-lea î.Hr. mai multe comunități evreiești au apărut în orașele mai mari ale Vechiului Imperiu Persan, apoi în statele elenistice succesoare, și, mai târziu, în zona Imperiului Roman (de exemplu, în Alexandria, Egipt), ceea ce însemna că evreii au abandonat adesea în mod voluntar fostele lor granițe geografice. Aceasta a fost perioada în care au început să apară zvonurile despre stereotipurile nefondate ale cultelor secrete și sacrificiilor umane, care, desigur, erau puternic interzise în religia evreiască.

Creștinismul a apărut în secolul I d.Hr. și a început să se răspândească rapid. Deși ambele religii erau monoteiste și, prin urmare, refuzau să recunoască divinitatea împăratului, creștinii s-au confruntat cu persecuții severe până la începutul secolului al IV-lea, în timp ce evreii, deși forțați să se alăture diasporei, erau liberi să-și practice religia. Diferența se datorează probabil faptului că religia creștină s-a răspândit în tot imperiul, printre toate grupurile sociale și etnice, în timp ce iudaismul a rămas în cadrul comunității evreiești – convertirea și căsătoriile mixte fiind destul de rare – și, prin urmare, nu a reprezentat atât de mult o amenințare la adresa ordinii sociale și de putere stabilite în ochii imperiului. Creștinii erau acuzați de ritualuri secrete și, prin urmare, suspecte, în care copiii erau sacrificați, iar sângele lor era băut. Cu toate acestea, evreii erau îngrașiți și pedepsiți de un număr semnificativ de legi, așa că nu erau acceptați deloc.

Este paradoxal că atunci când creștinismul a devenit o religie acceptată în secolul al IV-lea după convertirea lui Constantin și o religie de stat până la sfârșitul secolului, aceleași acuzații, în special acuzația de omor ritual, au fost îndreptate asupra evreilor. Deși au aceleași rădăcini, cele două credințe sunt ireconciliabile în cea mai importantă problemă: conform creștinismului, Iisus Hristos este divin, Mesia, Însuși Fiul lui Dumnezeu, în timp ce evreii își așteaptă încă Mesia. (Tânăra Biserică Catolică era intolerantă și față de alte tendințe creștine, adică ereziile.) Pe lângă reprezentările iudeofobe din Grecia antică, Părinții Bisericii, activi în secolele II și III d.Hr., de la Tertullian până la Sfântul Augustin, au dat de asemenea temei acuzațiilor împotriva evreilor în scrierile lor. Ei se concentrează, de exemplu, pe argumentul că evreii și-au pierdut dreptul de a fi „poporul ales” atunci când l-au ucis pe Iisus, condamnând astfel colectiv evreii contemporani și generațiile de după ei. Ceea ce face acest lucru cu adevărat interesant este că aceste reprezentări anti-evreiești au persistat și continuă să existe chiar și în secolul XXI, când ura împotriva evreilor nu se mai bazează pe religie.

Creștinismul a fost religia dominantă în Europa medievală, iar aceasta a determinat poziția evreilor. Legislația ecleziastică și cea seculară nu deveniseră încă distincte, și decretul sinodal oferă o imagine aproape exactă a poziției evreilor în societate. Pe de o parte, comunitățile creștine și evreiești erau vizibil separate geografic; datând din antichitate, orașele medievale au fost caracterizate de diferite grupuri ocupaționale, religioase și etnice care trăiau în cartierele lor. Mai multe orașe aveau cartiere separate grecești, siriene, evreiești etc. A avea un cartier propriu era de asemenea o cerință religioasă într-o oarecare măsură pentru evrei, deoarece nimeni nu are voie să meargă la mai mult de câțiva pași de sinagogă în timpul Șabat-ului. Cartierele lor nu erau neapărat așezări forțate, dar în Veneția din secolul al XVI-lea, de exemplu, unde se spune că a fost inventat cuvântul „ghetou”, exista o lege care desemna o zonă păzită și închisă în care să locuiască evreii; dacă pentru izolare sau pentru protecție, este greu de spus astăzi. În orice caz, cartierul evreiesc segregat a oferit o oportunitate pentru societatea majoritară de a privi cu suspiciune un grup de oameni de altă religie, fără a avea nicio perspectivă asupra vieților lor. Sinagoga și casele din jur au reprezentat o țintă ușoară când o mulțime furioasă i-a atacat pe evrei de Paște, acuzându-i că l-au ucis pe Iisus. În anumite momente ale istoriei, evreilor li s-a cerut să poarte semne distinctive, ceea ce îi făcea să fie și mai mult o țintă. De exemplu, Sinodul al patrulea din Lateran din 1215 le-a cerut să poarte panglici galbene sau albastre.

Pe de altă parte, segregarea s-a exercitat și pe plan social, iar acest lucru era asigurat de legislație. O serie întreagă de interdicții nu le permiteau evreilor să ocupe mai multe poziții (funcții publice, anumite meșteșuguri, apartenența la bresle), și de asemenea erau interzise căsătoriile mixte. Cea mai gravă consecință a avut-o, în mod clar, interdicția ca evreii să devină proprietari de pământ sau utilizatori ai pământului. Acest lucru a redus foarte mult oportunitățile pentru evrei, deoarece aceștia nu puteau deveni nici membri ai nobilimii, nici iobagi, și le erau disponibile doar anumite meserii și funcții, cariere comerciale și eventual „medicale”, adică locuri de muncă ale orașenilor. Aceste ocupații nu erau, desigur, străine de cultura evreiască, deoarece începând din antichitate, diaspora însemna așezare urbană și, spre deosebire de Europa creștină, educația copiilor (băieților) și studiul Torei și Talmudului erau părți proeminente ale valorilor familiei evreiești.

Economia europeană din Evul Mediu târziu se bazase deja pe servicii financiare bine dezvoltate, mai ales în nordul Italiei și în Țările de Jos; comerțul plin de viață și activitățile ocazionale ale sistemului Verlag necesitau împrumuturi și credite bancare. Cu toate acestea, Biserica Romano-Catolică a interzis perceperea de dobânzi și practicarea cămătăriei, care era, prin urmare, practică de grupuri care nu erau supuse pedepsei excomunicării: ismaeliți, adică musulmani, greci ortodocși și evrei. Activitățile lor erau așadar necesare, dar atunci când un debitor (mai ales atunci când acesta era un lider în comunitate) nu putea plăti, cartea urii și a discriminării putea fi întotdeauna jucată. În Spania, nenumărate pogromuri și persecuții au fost generate de astfel de conflicte. Persecuțiile de această natură i-au afectat în cea mai mare parte pe bancherii evrei și pe comunitatea evreiască în general, chiar și pe cei care nu aveau nimic de-a face cu finanțele, probabil pentru că se potriveau prejudecăților: acuzațiile de omor ritual, acuzația pentru uciderea lui Hristos și pentru otrăvirea puțurilor, mai ales în vremuri de epidemii, au fost mereu la îndemână. Cu toate acestea, pentru că, după cum am menționat mai sus, accesul la o serie de alte ocupații le-a fost închis, evreii au fost prinși într-un cerc vicios: au fost forțați să exercite ocupații necesare societății, dar care au creat noi prejudecăți împotriva lor.

În contextul Evului Mediu, trebuie menționate și cruciadele, care contribuie la consolidarea prejudecăților și sentimentelor anti-evreiești existente. Majoritatea cruciaților nu s-au înscris în campanie din motive religioase și se știa că atrocitățile au fost comise înainte de a ajunge în Țara Sfântă, și nu numai împotriva locuitorilor musulmani. Călătoria cruciaților a fost marcată de pogromuri, incendii și masacre în sinagogă, arderea Torei, și nu doar în Țara Sfântă. Locuitorii evrei au fost nevoiți să sufere persecuții brutale în Europa de Vest, în special în Peninsula Iberică. Începând cu 1391, în regatele Peninsulei Iberice (în paralel cu Reconquista), evreii au fost

supuși botezului forțat, iar cei care s-au opus au fost exilați în Portugalia, fiind nevoiți să fugă mai departe, în secolele următoare, de exemplu la Amsterdam. O parte din așa-numita evreime sefardă care trăia în bazinul Mediteranei a fugit în Europa de Est, unde locuiau evreii ashkenazi. Mulți dintre evreii convertiți și-au păstrat vechile tradiții și religia în inimile lor (așa-numiții Marranos sau Conversos), ceea ce desigur a dat naștere la noi suspiciuni. În timp ce botezul trebuia să fi făcut din om un membru egal al societății creștine, aici a apărut teoria conform căreia caracteristicile (nef fondate) considerate a fi descriptive ale evreilor au fost moștenite prin sânge, anticipând astfel teoriile rasiale din epocile ulterioare.

Reforma din secolul al XVI-lea nu a adus nicio îmbunătățire reală în acceptarea evreilor. Deși protestanții erau dornici să se întoarcă la rădăcinile creștinismului din Vechiul Testament, de exemplu prin interzicerea reprezentării omului în biserici, ca în iudaism, sau prin recunoașterea doar a Sfintei Scripturi ca revelație divină (sola Scriptura), controversa hristologică a faptului dacă Hristos este Fiul lui Dumnezeu sau nu, a continuat, desigur. Ei considerau că singura soluție era convertirea evreilor la creștinism, altfel evreii s-ar confrunta cu aceeași persecuție în zonele protestante ca și în principatele germane. Reprezentările clișeistice anti-evreiești au persistat în credințele populare, precum și în scrierile teologice: spre sfârșitul vieții sale, ura lui Martin Luther față de evrei a devenit și mai extremă. Inițial, era gata să accepte că mult condamnată camătă fusese în cele din urmă impusă evreilor de către societatea creștină, din cauza restricționării accesului la toate celelalte domenii, dar în cele din urmă impulsurile lui mâniașe au învins, atât de mult încât în 1534 Luther practic a recomandat uciderea evreilor. Având în vedere marea influență a lui Luther asupra gândirii germane, mai ales în regiunile nordice, trebuie să luăm în considerare rolul său în dezvoltarea antisemitismului german.

2.3.2. Antisemitismul timpuriu

Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea pot fi privite ca granița epocală în istoria ideilor umane: au apărut scrierile marilor gânditori iluminiști, care au schimbat fundamental gândirea medievală centrată pe religie a vremii. Autoritarismul face loc scepticismului, punând accent pe toleranță și importanța drepturilor omului. Asistăm la apariția noțiunii de stat laic care se îmbină cu naționalismul, stabilind scopul ultim al constituirii unor state naționale omogene.

S-ar crede că denunțarea superstițiilor religioase (deși nu a religiilor în sine) și proclamarea egalității pentru toți oamenii ar aduce o întorsătură pozitivă a evenimentelor pentru minoritatea evreiască. Dar nu s-a întâmplat acest lucru, și asta arată că prejudecățile împotriva evreilor, anti-iudaismul sau iudeofobia nu pot fi atribuite pur și simplu gândirii religioase sau medievale. Evident, ar trebui să ne gândim și în ce măsură ideile iluminismului ar putea influența gândirea umană. Contrar așteptărilor, Epoca Iluminismului tocmai puse bazele unui nou tip de antisemitism politic. Mari gânditori precum Diderot și Voltaire au avut o aversiune puternică față de evrei, văzând în tradițiile religioase evreiești o gândire învechită, a unei perioade de mult apuse. Alții le-au refuzat evreilor dreptul la emancipare în spiritul naționalismului, spunând că evreii au „inimi străine”, care nu doreau să facă parte dintr-o națiune, fie ea franceză, germană sau orice altă națiune.

Nu mai avem de-a face cu o problemă de discriminare între creștini și evrei, iar cauza aversiunii nu mai este o diferență de credință sau respingerea iudaismului. Acest lucru se manifestă și prin faptul că dacă anumite persoane s-ar întâmpla să părăsească religia evreiască și să se convertească, prejudecățile împotriva lor nu ar dispărea. Ei nu ar deveni membri acceptați ai societății majoritare, în ochii antisemiților.

Există mai multe contradicții în fenomenul de antisemitism al vremii. În primul rând, în timp ce proclamă drepturile universale ale omului, libertatea, egalitatea și toleranța, reprezentanții săi neagă același lucru evreilor. În plus, ei grupează evreii împreună ca un singur grup, ignorând individul. De fapt, până în secolul al

XVIII-lea, evreii nu fuseseră uniți într-un singur grup în niciun fel. În Europa de Vest a fost mai răspândită tendința modernă sau reformistă a iudaismului, care nu numai că va relaxa reglementările religioase stricte, dar a văzut în asimilare calea de urmat pentru iudaism. Pe teritoriul Germaniei aceasta a fost reprezentată de Moses Mendelssohn, un pionier al Haskalah, iluminismul evreiesc, care credea că cele câteva sute de ani de persecuție a evreilor se vor încheia dacă aceștia se vor asimila în societatea majoritară. Această idee a fost deosebit de populară în rândul evreilor din clasa de mijloc și din păturile sociale superioare, care nu puteau fi în niciun caz acuzați că nu doresc binele statului lor. Dimpotrivă, ei au avut o contribuție semnificativă la dezvoltarea economică, socială și culturală a națiunii lor. În teritoriile estice, comunitățile evreiești ortodoxe, fiind mai răspândite, se fereau de asimilare. Cu toate acestea, evreii burghezi, mai puțini la număr, care doreau să se asimileze în aceste contexte geopolitice, au făcut eforturi și mai mari pentru a promova modernizarea civilă a națiunii lor mai puțin dezvoltate. Dar acuzațiile și prejudecățile antisemite au afectat ambele grupuri, în mod egal.

De fapt, în acest punct pot fi observate rădăcinile rasismului, deoarece evreii, care erau văzuți ca un obstacol moral în calea integrării, din cauza originii lor, nu au fost lăsați să intre în corpul statelor naționale omogene din punct de vedere etnic. Deci, după unii, apartenența la o națiune nu era determinată de religie, sau de tradițiile, credințele, limba maternă sau identitatea cuiva, ci doar de sângele acestuia.

Putem oare presupune o continuitate directă între anti-iudaismul antic și medieval, și antisemitismul mai recent? Răspunsul este nu, în sensul că, potrivit antisemitismului mai recent, nu mai contează dacă cineva este de credință evreiască și aparține comunității evreiești. Din acel moment, originea și linia de sânge ale cuiva vor defini dacă persoana respectivă este considerată evreu sau nu. Această judecată va fi exacerbată de idei care vor anticipa rasismul și care spun că etnia cuiva determină caracteristicile sale etice și de altă natură. Cu toate acestea, antisemitismul rămâne legat de anti-iudaism, în sensul că reprezentări clișeistice vechi de secole sunt adânc înrădăcinate în mintea oamenilor, dintre care mulți nu sunt conștienți că stereotipurile și prejudecățile lor se bazează pe concepții greșite care datează de sute de ani. Ura față de evrei se putea baza deja pe aspecte bine înrădăcinate, pe reprezentări bine definite, pe frici superstițioase, și era ușor să le invoci sau pur și simplu să le sugerezi.

Celălalt motiv se găsește în schimbarea socială. Pe măsură ce societățile europene s-au îndreptat din ce în ce mai mult către capitalism, a crescut valoarea activităților economice și intelectuale, adică a activităților burgheze, unde oamenii aparținând comunităților evreiești erau reprezentați într-un număr mai mare, ca urmare a faptului că aceștia au fost excluși din alte activități în timpul Evului Mediu. Transformarea socială produce întotdeauna învinși, care privesc cu invidie clasele mai de succes și în curs de dezvoltare. Era ușor să-i acuzi pe evrei de lăcomie și profit. Profitoria (specula) a fost baza economiei capitaliste și îi poate caracteriza toți participanții la ea, dar era mai ușor să direcționezi ura către un grup bine definit, decât către o societate întregă, care este desigur destul de diversă. Unii membri ai comunității evreiești ocupau poziții importante, devenind consilieri de curte sau creditori și astfel, cu ușurință, ținte ale urii și ale geloziei. Vom regăsi o istorie destul de puternică a iudeofobiei în teritoriile germane, exacerbată de faptul că idealurile Revoluției Franceze, principiile libertății umane și egalității, inclusiv emanciparea evreiască, au ajuns aici odată cu trupele cuceritorului Napoleon, iar acestea au dus rapid la deziluzie și au căutat un țap ispășitor.

În cursul secolului al XIX-lea s-au format state naționale în Europa de Vest și Centrală, iar emanciparea evreiască s-a încheiat în majoritatea țărilor. Totuși, eșecul politicii liberale de asimilare devenise deja evident la sfârșitul secolului, pe măsură ce antisemitismul politic devenea din ce în ce mai răspândit: s-au organizat întâlniri și congrese și s-au format partide politice care pretindeau că evreii sunt străini, incapabili de asimilare. Criza din 1873 a scos la iveală și criza civilizației și a capitalismului, în timp ce mulți identifica modernizarea

politică și economică cu evreii. Apăruse antisemitismul de stânga, care i-a învinuit pe evrei pentru păcatele capitalismului; Proudhon și Marx, de exemplu, au exprimat opinii puternice anti-evreiești.

În țările de limbă germană, anumiți autori, precum Wilhelm Marr, despre care se presupune că a inventat cuvântul „antisemitism”, au identificat lupta dintre germani și evrei ca fiind una dintre bine și rău. În Franța, celebrul proces Dreyfus (1895) a fost o problemă de interes public: ofițerul armatei franceze de origine evreiască a fost acuzat în mod fals de trădare, expus unui proces spectacol și exilat ani de zile. Cazul a făcut furori în presa franceză, mulți, precum Émile Zola, apărându-l pe căpitan, dar presa catolică și mulți ofițeri de armată au făcut remarci antisemite dure împotriva lui Dreyfus.

Toate acestea au întărit opinia mai multor evrei că asimilarea este în cele din urmă o fundătură și că ei vor fi întotdeauna văzuți ca străini în patria lor. Procesul Dreyfus l-a inspirat pe Theodore Herzl, de origine maghiară, să scrie piesa sa, *Der Judenstaat*, în care pledează pentru înființarea unui stat evreiesc în Palestina (o provincie anterior romană, apoi aparținând Imperiului Turc). Gândurile lui au dat naștere sionismului, mișcarea naționalismului evreiesc. Totuși, acest lucru nu a atenuat pasiunile antisemite: unii au considerat că este o idee bună ca evreii să emigreze în propria lor țară, dar majoritatea a văzut acest plan ca un mijloc de a întări așa-zisa influență internațională evreiască și așa-numita ambiție a evreilor de a domina lumea.

În plus, antisemitismul politic a fost din ce în ce mai pătruns de ideologia rasismului, în ascensiune. Disprețul față de popoarele aparținând altor civilizații susținuse deja interesele colonialiștilor la momentul marilor descoperiri ale secolului al XVI-lea, colonialiști care au putut apoi să acționeze ca civilizatori și să explice astfel de ce au comis atrocități și crime în masă sau au exploatat alte popoare, pe care le considerau barbare. Dar în secolul al XIX-lea aceste opinii au primit o bază pseudo-științifică. Teoria rasismului spune că un comportament uman este determinat de trăsături intrinseci, moștenite, că valoarea unui individ este determinată de o națiune colectivă, bazată pe rasă, și că identitatea națională și etnică sunt determinate de origine.

Politicienii, în special cei care nu știau nimic despre biologie și antropologie, și astfel au confundat conceptele de rasă, popor și națiune, doreau să stabilească o bază științifică pentru ideologia rasismului. Un pionier al rasismului a fost contele francez Arthur de Gobineau, care și-a publicat cartea, *An Essay on the Inequality of the Human Races*, în 1853. El a atribuit diferențele sociale și economice dintre popoare faptului că disparitatea dintre „rase” se manifestă nu numai în caracteristici externe dar și în inegalități care țin de calitățile interne și de abilitățile mentale. El a considerat „albi” ca fiind rasa superioară, urmată de „galbeni”, și apoi de „negri” de jos. În „albi”, el i-a distins și pe „arieni”, distinct de celelalte grupuri, declarându-i a fi de ordinul cel mai înalt. Gobineau a susținut că omenirea se degradează pentru că se amestecă rasele, ceea ce trebuie prevenit.

Teoria rasismului a fost asociată cu mișcarea darwinismului social, care a aplicat societăților umane teoriile lui Charles Darwin despre natură, precum selecția naturală sau supraviețuirea celui mai puternic. Se poate pune întrebarea dacă antisemitismul poate fi considerat o manifestare a rasismului. Având în vedere punctul de vedere răspândit din secolul al XIX-lea încoace, care susține că originea evreiască determină calitățile interioare și exterioare, iar din acest motiv antisemiții considerau asimilarea inacceptabilă, întrucât credeau că ea nu schimbă individul în niciun fel esențial, atunci răspunsul este da.

În consecință, antisemitismul în această formă poate fi considerat cu siguranță o teorie rasistă, deoarece îi vede pe evrei ca pe o rasă separată și inferioară. Acest lucru nu exclude posibilitatea existenței unor concepții și prejudecăți greșite, nu rasiste, ci anti-evreiești, sau că s-ar putea ataca poziția socială a evreilor, susținând, de exemplu, că supra-reprezentarea evreilor în burghezie ar sta în calea unei cetățenii naționale consolidate. Rămâne încă o întrebare - de ce ar dori cineva să facă distincția între evrei și neevrei printre cetățenii unei țări, care au aceleași drepturi și obligații; dar explicația poate să nu fie întotdeauna o idee rasistă.

2.3.3. Antisemitismul nazist

După cum reiese din cele de mai sus, ideologia antisemită a naziștilor s-a bazat pe o lungă tradiție istorică. Hitler și tovarășii săi naziști nu au creat ceva complet nou cu ideile lor, noutatea pe care au adus-o a fost transformarea ideologiei antisemitismului în acțiune politică. În primul rând, au lansat propaganda antisemită în stradă, în mass-media și în învățământul școlar, la nivel național, apoi a fost creată discriminarea juridică pentru a deschide calea către implementarea fizică a „soluției finale”. Deși nu și-au îndeplinit planurile de a ucide cele peste 11 milioane de evrei europeni, cele 6 milioane de evrei victime ale Holocaustului arată ororile la care poate duce o ideologie bazată pe ură, atunci când devine un instrument al politicii.

Dar aceste opinii nu au fost susținute doar de național-socialiștii din Germania. Prejudcățile și ura împotriva evreilor existau în societatea germană de sute de ani și s-au intensificat când Germania a pierdut Primul Război Mondial. Criza economică postbelică (și mai târziu Marea Depresiune), rușinea asociată cu înfrângerea din război, tratatul de pace de la Versailles, care impunea condiții grele Germaniei, au aruncat democrația de la Weimar într-o criză existențială, politică și economică, în care un mare număr de oameni și-au pierdut locurile de muncă și veniturile. Părerile extremiste, învinovățirea altora pentru situație, căutarea unui țap ispășitor erau inevitabile într-o astfel de situație. A câștigat popularitate așa-numitul mit „înjunghierea în spate”, care explica că Germania nu a pierdut războiul în primul rând din cauza unei armate sărace pe front, ci din cauza trădării hinterlandului. Aceste idei s-au concentrat foarte curând asupra evreilor din Germania, bazându-se pe noțiunea din secolul precedent despre locuitorii evrei „cu inimă străină”. Nimeni nu părea să fi fost deranjat de faptul că cetățenii germani de origine evreiască au luptat pe front în mod egal cu ceilalți, și poate chiar și-au sacrificat viața pentru țara lor.

Naziștii, sau Partidul Național Socialist al Muncitorilor Germani (NSDAP), au construit pe aceste prejudecăți și ură existente deja și au folosit antisemitismul ca element central al ideologiei lor, făcându-i pe evrei principalii vinovați pentru toate relele abătute asupra poporului german. Desigur, personalitatea lui Adolf Hitler, abilitățile sale de oratorie, percepute sau reale, au contribuit substanțial la succesul pe care partidul l-a avut în răspândirea antisemitismului. Hitler a fost capabil să evalueze la rece situația și să realizeze că o parte semnificativă a societății germane este receptivă la mesajele antisemite. Nu contează abilitățile sale oratorice sau propaganda lui Goebbels, ele nu ar fi putut avea un asemenea impact dacă oamenii nu ar fi fost receptivi la aceste opinii. De fapt, antisemitismul nu era răspândit doar în societatea germană, ci și într-o mare parte a statelor europene, precum și printre politicienii și societățile din SUA. Acest lucru explică de ce ei nu au respins antisemitismul nazist și nu au vorbit în apărarea evreilor în anii 1930 sau mai târziu. Teoriile ideologice ale lui Hitler pot fi culese cu ușurință din lucrarea sa principală, „Mein Kampf”, din discursurile și memoriile sale. Acestea sunt de obicei idei incoerente, adesea contradictorii și ilogice. Cu toate acestea, propaganda nu necesită puncte de vedere logice: sloganurile naziste s-au construit pe temerile fundamentale, viscerele ale oamenilor.

Pe lângă teoria „înjunghierii în spate”, Hitler a mai susținut că evreii aspirau la dominarea lumii pentru a obține distrugerea Germaniei și chiar a „rasei ariene”. Crizele economice, susținea el, au fost cauzate de nimeni alții decât de capitaliștii evrei. Cu toate acestea, el a văzut și o conspirație internațională evreiască în spatele bolșevicilor. Contradicția că evreii sunt și capitaliști, și bolșevici în același timp nu a izvorât din mintea lui Hitler; a fost un punct de vedere des exprimat la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Antisemitismul naziștilor a fost cu siguranță o teorie rasistă: pe lângă cele de mai sus, elementul său central a fost că îi privea pe evrei ca pe o „rasă” inferioară care a distrus cultura germană și, prin urmare, trebuie

anihilată. Inițial, scopul era jefuirea bogățiilor și expulzarea evreilor (nu numai din Germania), motiv pentru care Madagascarul a apărut ca destinație pentru expulzarea evreilor. Dar odată cu începerea războiului a fost creat planul pentru anihilarea finală a evreilor. Mulți oameni s-au întrebat cum s-ar putea răspândi o astfel de ideologie în Europa iluminată. Cum ar putea ei nega concetățenilor lor drepturile fundamentale ale omului? Răspunsul se află probabil în natura umană și propaganda oportunistă și în faptul că statul însuși, a cărui sarcină principală ar trebui să fie de a-și proteja cetățenii, a fost instituția care a făcut treptat imposibilă viața cetățenilor săi.

În propaganda lor antisemită, naștii s-au bazat pe reprezentări iudeofobe preexistente și pe fricile umane de bază. Ei au început să-i dezumanizeze pe evrei, înfățișându-i drept paraziți și viermi, susținând că nu sunt ființe umane și, prin urmare, nu sunt supuși drepturilor omului și că nu merită tratament uman. Evreii au fost acuzați că orchestrează conspirație internațională de distrugere și exploatare a poporului german. Protocoalele înțelepților Sionului, un document fals întocmit de poliția secretă a Rusiei țariste la sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost folosit ca „dovadă” a conspirației internaționale evreiești pentru dominarea lumii. O mare parte a societății germane a fost deosebit de susceptibilă la astfel de declarații după război și în mijlocul crizei economice și al șomajului ridicat. În același timp, evreii au fost descriși ca elemente subversive care doreau să desființeze ordinea socială existentă, sau ca revoluționari bolșevici. Afișele de pe străzi îi acuzau pe evrei de „amestec rasial”, dorind să corupă sângele „arian pur”; aceasta în sine a fost o interpretare deosebită a acuzației de omor ritual.

Un motiv pentru succesul propagandei naziste constă în faptul că artizanii ei au fost capabili să atragă aproape fiecare grup social, folosind teme comune relevante, care au rezonat cu majoritatea oamenilor. Toate acestea au fost completate de mesaje foarte simple, de imagini puternice și de faptul că au infuzat fiecare aspect al vieții cu ideologia lor. În același timp, evreii au fost complet excluși din societatea germană: afacerile lor au fost boicotate și li s-a interzis accesul la studii superioare, la cariere intelectuale sau de afaceri. Legile rasiale de la Nürnberg din 1935 i-au deposedat de cetățenia germană, împreună cu drepturile politice de bază. Legile au declarat, de asemenea, o distincție între „arieni” și „non-arieni”. Legile discriminatorii le-au interzis accesul în spațiile publice, cum ar fi parcuri, cafenele, cluburi sportive etc., creând un vid în jurul lor, reprezentându-i ca paria și eliminând interacțiunea dintre evrei și neevrei. Până în noaptea pogromului din 9 noiembrie 1938, cunoscută și sub numele de „Kristallnacht”, antisemitismul a devenit atât de adânc înrădăcinat în societatea de masă, încât membrii săi priveau evenimentele cu deplină indiferență, mulți dintre ei mergând până acolo încât să se alăture atrocităților.

Propaganda antisemită se construiește pe mii de ani de prejudecăți, iar impactul ei a culminat cu evenimentele Holocaustului. Este deosebit de înfricoșător să înțelegem că toate acestea s-au întâmplat în secolul al XX-lea, în Europa democratică post-iluministă.

2.3.4. Apariția „noului antisemitism” după Holocaust

Holocaustul a fost o traumă nu numai pentru supraviețuitori, ci și pentru întreaga civilizație umană și totuși nu a reușit să eradiceze antisemitismul. În contextul Războiului Rece care a urmat și al polarizării lumii, supraviețuitorii Holocaustului au fost adesea întâmpinați cu neîncredere sau indiferență atunci când vorbeau despre suferința lor.

În țările din Europa de Vest și în Statele Unite, ideile antisemite au fost în general condamnate și doar grupurile de extremă dreaptă le-au exprimat. Importanța apărării drepturilor omului a fost din nou în centrul atenției. Holocaustul a arătat cât de ușor a fost să privezi oamenii de drepturile lor fundamentale și de demnitatea

umană prin legi discriminatorii. Dreptul la egalitate și libertate al grupurilor stigmatizate, în special al evreilor, care fuseseră deja emancipați în secolul precedent, a fost în mod clar încălcat. În 1948, nou-înființata Organizație a Națiunilor Unite (ONU) a emis Declarația Universală a Drepturilor Omului, care stabilește drepturile fundamentale ale tuturor ființelor umane. Statul Israel a fost înființat în același an. Devenise clar că lumea occidentală susținea crearea unui stat evreiesc, în timp ce țările arabe din jur nu. Din cauza situației Războiului Rece, acest lucru a însemnat și că Uniunea Sovietică și celelalte țări din Blocul de Est nu au acceptat dreptul Israelului de a exista.

Ar părea logic ca ideologia bolșevică de stânga care se opune ideologiei naziste antisemite de extremă dreapta să denunțe antisemitismul. Cu toate acestea, situația nu este atât de simplă. Pe de o parte, după cum am văzut, antisemitismul de stânga a existat și în secolul al XIX-lea. Esența lui a fost respingerea capitalismului, asociat cu evreii. Prin urmare, antisemitismul a făcut parte din ideile comuniste și bolșevice încă de la început. Această ideologie a fost preluată de tendința leninistă: în Rusia sovietică, o mare parte a „maselor revoluționare” erau susceptibile la ura împotriva capitaliștilor exploataatori, instrumentarea căreia era cel mai adesea amestecată cu propagandă antisemită. Mai mult, antisemitismul a avut o istorie lungă în Rusia țaristă, unde evreii au fost supuși unei discriminări severe încă din Evul Mediu. De la sfârșitul secolului al XVIII-lea le-au fost desemnate zone de locuire și au trebuit să suporte numeroase pogromuri. În secolul al XIX-lea erau văzuți ca elemente subversive comuniste, dar apoi acest lucru a fost inversat, iar acum revoluționarii comuniști îi vedeau drept principalul dușman.

Stalin își construisese puterea totală până în anii 1930. Antisemitismul său era binecunoscut, în ciuda faptului că el condamna deschis discriminarea rasială și religioasă, inclusiv antisemitismul. Atât grupurile etnice, cât și minoritățile religioase au fost automat persecutate în Uniunea Sovietică, iar evreii se încadrau în ambele categorii. La încheierea Pactului Molotov-Ribbentrop (1939), opoziția ideologică dintre cele două sisteme nu l-a împiedicat pe Stalin să ajungă la o înțelegere cu Germania nazistă.

Amplora antisemitismului, adânc înrădăcinat în societatea sovietică, este arătată de faptul că, atunci când Germania și-a trădat aliatul și a atacat Uniunea Sovietică (1941), populația locală a ajutat adesea de bunăvoie echipele germane de execuție în adunarea și uciderea populației evreiești. Între timp, propaganda oficială sovietică a căutat să se distanțeze de fostul său aliat în toate domeniile, Stalin înființând Comitetul Evreiesc Antifascist în 1942. Scopul acestei organizații era să mobilizeze evreii în lupta împotriva naziștilor și să facă Uniunea Sovietică să „arate bine”. Comitetul a devenit rapid nedorit când a început să documenteze evenimentele Holocaustului din Uniunea Sovietică și să reprezinte interesele evreilor împotriva regimului totalitar. Antisemitismul lui Stalin a reapărut imediat după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Nu s-a permis să se discute despre Holocaust pentru că era considerat un act de naționalism. „Marele Război Patriotic” trebuia privit ca lupta unită a poporului sovietic împotriva național-socialismului, iar catastrofa evreilor nu trebuia menționată separat.

Crearea Israelului a fost o oportunitate convenabilă pentru Stalin, deoarece își putea deghiza ura față de evrei ca antisionism. Comitetul Evreiesc Anti-Fascist a fost dizolvat în 1952, membrii săi au fost condamnați în procese-spectacol ca slujitori ai puterilor străine (America și Israel) și au fost executați. Pregătirile au început pentru „procesul medicilor evrei” în 1953, care au fost acuzați de conspirație teroristă și spionaj american și britanic. Victimele acestor acuzații false au fost în cele din urmă salvate de moartea lui Stalin, pe 5 martie.

Aproape toate țările blocului de Est au urmat cursul politic al Uniunii Sovietice. După război, niciuna dintre aceste țări nu a vorbit prea mult despre victimele Holocaustului, au subliniat în schimb că Germania fascistă i-a persecutat pe comuniști. Antisionismul a fost folosit pentru a deghiza antisemitismul predominant, susținând

că evreii erau demni de dispreț nu pentru că erau evrei, ci pentru că erau agenți ai Americii și Israelului. Moartea lui Stalin a pus în cele din urmă capăt persecuțiilor grave, dar nu a ajutat la dispariția antisemitismului din aceste țări.

Este astfel clar că antisemitismul s-a manifestat în două moduri principale în deceniile de după Cel de-al Doilea Război Mondial. Una a fost relația cu Holocaustul. Acest lucru s-a făcut fie sub formă de negare totală a Holocaustului, fie sub formă de relativizare. Intenția din spatele acestui lucru a fost, de obicei, de a banaliza suferința evreilor, de a pune sub semnul întrebării suferințele lor și de a nega dreptul supraviețuitorilor și al societății de a-și aminti.

Acesta a fost mai ales cazul în Germania și aliații săi din timpul războiului, sau în țările pe care le ocupase, unde mulți membri ai societății majoritare deveniseră agresori sau colaboratori. Este adesea numit antisemitism „secundar”: provine din rușine. Este de fapt un refuz al foștilor agresori și al complicilor lor de a-și asuma acțiunile. În contextul complicilor, trebuie menționați și martorii indiferenți. Aceștia sunt oameni care nu au participat activ (de exemplu, la jefuirea sau deportarea evreilor), dar nu au ridicat vocea și să acționeze împotriva atrocităților. Majoritatea acestor oameni nu au fost niciodată trași la răspundere. Ei nu și-ar putea ispăși păcatele dacă ar regreta ceea ce au făcut, nu s-au confruntat cu faptele lor și și-au reprimat vinovăția. Mai mulți supraviețuitori au raportat că atunci când s-au întors acasă după deportări, nu au fost întâmpinați deloc cu bucurie de vecini. Mulți dintre acești vecini se mutaseră în casele evreilor când aceștia fuseseră luați, deși pretindeau că au făcut acest lucru cu permisiunea statului. Mulți nu au fost în stare să dea socoteală pentru obiectele de valoare și mobilierul pe care le-au primit de la evrei spre păstrare – au cheltuit banii sau au refuzat să dea înapoi obiectele de valoare. Supraviețuitorii care se întorceau le-au reamintit de ce făcuseră sau de ceea ce nu făcuseră: le-au amintit că au fost implicați într-un fel în suferința acestor oameni și uneori chiar în jefuirea și uciderea familiilor lor. Le-a fost mai ușor să dea vina pe victime decât să-și înfrunte acțiunile sau inacțiunile și consecințele lor. Unii încă mai credeau că evreii își meritaseră soarta. Toate acestea au dus la tensiuni, atrocități fizice și mai multe pogromuri împotriva evreilor în unele locuri. Pentru mulți supraviețuitori care s-au întors în patria lor, aceasta a fost ultima picătură: au crezut că nu pot rămâne în patria lor inițială, și au emigrat.

Situația din țările blocului de Est a fost și mai mult exacerbată de apariția dictaturilor de stânga, în care orice amintire despre victimele Holocaustului era aproape tabu, în ciuda faptului că mulți supraviețuitori evrei s-au alăturat partidelor comuniste aflate la conducere, deoarece rezonau cu ideologia antifascistă. În plus, mai mulți foști agresori s-au alăturat Partidului Comunist sau organizațiilor sale armate.

Confruntarea cu păcatele trecutului sau abordarea problemei responsabilității nu este importantă doar pentru indivizi, ci și pentru societate în ansamblu. Identitatea națională este importantă pentru majoritatea oamenilor și este de preferat să vedem națiunea într-o lumină pozitivă. Nu este ușor să privim trecutul național și să recunoaștem participarea la crime împotriva umanității, sau ajutorul acordat agresorilor, beneficiile din jefuirea victimelor sau pur și simplu permiterea acestor lucruri. Disonanța cognitivă poate afecta comunitatea, poate afecta modul în care este privit trecutul național. În Germania de Vest au fost nevoie de decenii până când a fost posibilă confruntarea cu memoria trecutului nazist. În țările din Europa de Est, acest lucru s-a întâmplat abia după căderea comunismului.

Anti-israelismul este celălalt fenomen în care antisemitismul este evident. Atitudinea lui Stalin față de Israel a fost discutată mai sus; succesorii săi, precum Hrușciov, au considerat-o o problemă tactică. Uniunea Sovietică a considerat statele arabe din regiune drept frați și le-a oferit sprijin militar împotriva Israelului, văzută atunci ca un satelit al SUA. Un sprijin similar a fost acordat de Uniunea Sovietică și organizațiilor antisioniste de

extremă stângă din țările occidentale. Ideea de antisemitism a apărut și în mișcările de stânga ale statelor occidentale, precum și de dreapta, unde vechile coduri antisemite au fost foarte repede reînviată. Pozițiile de (extremă)stânga și (extremă)dreapta convergeau într-un anumit punct.

2.3.5. Antisemitismul în zilele noastre

Antisemitismul este o problemă persistentă în zilele noastre. Nu aduce multe noutăți: conține aceleași stereotipuri anti-evreiești, prejudecăți politice și rasiste, antisemitism și negarea Holocaustului, ca și înainte. În mișcările de extremă dreapta, toate aceste elemente pot fi găsite, care continuă să-i înfățișeze pe evrei ca străini în societățile moderne. Indiferent în ce țară trăiesc, ce identitate națională au, dacă sunt practicanti religios sau nu, dacă sunt patrioți sau nu. Aceste opinii susțin că evreii sunt în mod inerent incapabili de cooperare și acordă prioritate morală doar intereselor propriului grup. Aceasta este, fără îndoială, o abordare rasistă care revigorează opiniile teoriilor rasiale din perioada dintre cele două războaie mondiale.

Astăzi circulă numeroase teorii ale conspirației, dintre care multe se bazează pe reprezentări clișeistice antisemite și datează din perioade anterioare. Teoriile conspirației sunt în general populare pentru că ne permit să ne înfățișăm pe noi înșine sau comunitățile noastre într-o lumină mai pozitivă: noi suntem cei buni, iar alții sunt răufăcătorii care conspiră împotriva noastră. Ele oferă un răspuns confortabil la frica noastră de necunoscut: simțim că deținem controlul „găsind explicații simple” pentru fenomene care sunt prea complexe și par inexplicabile. Totuși, teoriilor conspirației le lipsește orice bază în realitate.

Unul dintre cele mai semnificative evenimente recente a fost pandemia de Covid-19, care aproape imediat a devenit asociată cu opinii antisemite care susțin că pandemia a fost o conspirație evreiască. Pe măsură ce a început producția de vaccin, grupurile anti-vaccin au răspândit ideea că în spatele vaccinurilor ar exista o conspirație evreiască. În timp ce Covid este o nouă pandemie, fenomenul de a da vina pe evrei pentru izbucnirea bolilor nu este nou. În Evul Mediu, de exemplu, în timpul Marii Ciume, evreii erau acuzați de otrăvirea fântânilor. În 1874, când a fost introdusă vaccinarea obligatorie împotriva variolei în Imperiul German, grupurile anti-vaccin ale vremii au cerut înlăturarea medicilor evrei, văzând doar intenții de dominare globală în spatele vaccinărilor obligatorii.

Pandemia de Covid a determinat și apariția unui alt fenomen. Blocajele, carantinele și încercările de vaccinare obligatorie sau cel puțin de restricționare într-o oarecare măsură mișcarea celor nevaccinați, au stârnit indignare în rândul multor oameni. În multe orașe au avut loc proteste și demonstrații în timpul cărora unii manifestanți purtau o stea galbenă sau simboluri similare pentru a arăta că sunt discriminați și persecutați în același mod în care au fost evreii în timpul Holocaustului. Acest fenomen se încadrează în categoria distorsionării Holocaustului. Cei persecutați în timpul Holocaustului nu au avut altă opțiune, deoarece nu și-au putut schimba originile. Spre deosebire de cei nevaccinați în timpul pandemiei, victimele Holocaustului au suferit persecuții sistematice, de la confiscarea proprietăților și privarea de drepturi, până la deportare și crimă.

În mod similar, întâlnim teorii ale conspirației antisemite legate de tema migrației. Potrivit acestor teorii, migrația, și în special sosirea unor grupuri etnice care fug în principal din Africa, Orientul Mijlociu și Orientul Îndepărtat, face parte dintr-un plan secret care vizează repopularea Europei cu presupusul scop de a „înlocui albi”. Oamenii de afaceri evrei sunt adesea acuzați că ar manipula această migrație. În spatele multor teorii ale conspirației, publicarea Protocoalelor înțelepților Sionului reapare în mod repetat. Acest document este un text fraudulos fabricat în Rusia țaristă, care susține că evreii au conspirat pentru a controla mass-media, băncile și în cele din urmă întreaga lume. Naziștii au readus în atenția publică acest pseudo-protocol, așadar

cei care fac referire la el astăzi perpetuează propaganda nazistă. Sondajele indică o proporție semnificativă a populației atât în Statele Unite, cât și în țările europene, care deține atitudini antisemite și o mare parte crede conspirația evreiască de dominație mondială.

Răspândirea teoriilor conspirației și a ideilor antisemite în general este facilitată și amplificată de existența rețelelor sociale, unde concepțiile greșite se pot răspândi aproape incontrollabil. Se formează grupuri extreme, a căror coeziune internă este consolidată prin utilizarea unor coduri și semnale secrete antisemite. Oricine, de oriunde în lume, poate împărtăși în mod anonim orice, inclusiv opinii pseudo-științifice, discursuri instigatoare la ură sau chiar apeluri la violență. Acest lucru contribuie în mare măsură la răspândirea ideologiilor dăunătoare.

O altă manifestare a antisemitismului este negarea sau distorsionarea Holocaustului, care, deși nu este nouă, pare să câștige și mai multă putere în vremurile contemporane. Amplificată de utilizarea pe scară largă a rețelelor sociale, ajunge la un public mult mai mare. Negarea Holocaustului, sau cel puțin ascunderea și distorsionarea au început chiar în timpul erei naziste: naziștii au folosit adesea coduri secrete și eufemisme (de exemplu, „soluția finală”) pentru a descrie crimele comise. Pe măsură ce sfârșitul războiului se apropia, naziștii și colaboratorii lor au încercat să distrugă dovezile faptelor comise.

Astăzi, negarea Holocaustului este incriminată în mai multe țări, așa că vedem mai des situații de distorsionare a Holocaustului, prin care se încearcă minimalizarea evenimentelor și crimelor Holocaustului. Negarea și distorsionarea Holocaustului sunt motivate fără echivoc de antisemitism. Opiniile care denaturează Holocaustul minimalizează de obicei numărul victimelor sau amplexarea suferinței acestora, caută scuze pentru agresori și colaboratori, transferă responsabilitatea și falsifică faptele istorice.

În contextul celor de mai sus, sentimentul anti-israelian care a apărut în ultimele decenii se regăsește adesea în orientările de extremă dreaptă și extremă stângă, dar și în centru-dreapta și stânga. Este crucial să distingem antisionismul motivat de antisemitism sau respingerea statului Israel de critica legitimă a politicilor statului Israel. Acesta din urmă nu implică neapărat antisemitism, întrucât politicile oricărui stat pot fi supuse criticii. În mod similar, teoretic, antisionismul nu are neapărat motive antisemite dacă este vorba despre respingerea naționalismului în general și dacă susținătorii săi resping în general legitimitatea statelor naționale. Totuși, dacă acuzațiile, cel mai frecvent formulate de către stânga politică, sunt legate exclusiv de Israel, în timp ce politici similare ale altor state nu sunt criticate, atunci este vorba de antisemitism deghizat în antisionism. Antisionismul care apare în extrema dreaptă este aproape sigur antisemit, deoarece naționalismul este de obicei parte a ideologiei de dreapta.

Mulți dintre cei care critică politicile statului Israel trec dincolo de simpla critică. Ei aplică standarde duble, necondamnând în același mod acțiuni similare ale altor state. La fel, când critica statului evreu se bazează pe prejudecăți, susținând că anumite acțiuni rezultă din „caracteristicile evreilor”, și dacă generalizează aceste acțiuni la fiecare evreu din lume, dând vina pe fiecare evreu și tragându-i pe toți evreii la răspundere pentru anumite politici, sau dacă presupun o conspirație evreiască globală în spatele acțiunilor statului, atunci acesta este antisemitism.

În Orientul Mijlociu, ostilitatea împotriva Israelului și evreilor reprezentată în islamism, cel mai important în islamul radical, are o bază religioasă sau naționalistă sau o combinație a celor două. Este în esență un amestec de iudeofobie păgână (pre-creștinism) și antisemitism modern și se manifestă adesea prin negarea Holocaustului. Israelul este adesea acuzat de imperialism și colonialism, iar existența sa este adesea considerată o ocupație. Este esențial de reținut că Israelul este singura democrație din Orientul Mijlociu, iar populația arabă care locuiește pe teritoriul său deține cetățenia israeliană și drepturile civice aferente.

Statul Israel a fost înființat în mod legitim în mai 1948, în urma unei rezoluții ONU (Rezoluția 181) din 29 noiembrie 1947, care a permis înființarea statului evreiesc pe pământul Israelului. În timp ce Israelul a acceptat această rezoluție și soluția care implică existența a două state ca fundament pentru formarea Statului Israel, statele arabe au respins-o imediat. În timp ce situația dintre Israel și multe dintre statele arabe s-a calmat, apariția organizațiilor militante și a grupărilor teroriste care pretind că îi reprezintă pe arabii palestinieni a dus la continuarea ostilității și terorii.

Israelul este adesea acuzat că îi asuprește pe arabii palestinieni, iar simpla existență a Israelului este văzută ca ocupație. Deși situația dintre Israel și minoritatea palestiniană este complexă, având în vedere toate informațiile de mai sus este clar că orice atitudine sau comportament care pune sub semnul întrebării legitimitatea statului Israel sau care susține sau încurajează actele teroriste, fie în Israel, fie în altă parte a lumii, este o manifestare clară a antisemitismului. În plus, comportamentele sau acțiunile care amenință securitatea și practicarea liberă a religiei comunităților evreiești sau indivizilor evrei sau care restricționează exprimarea liberă a identității acestora oriunde în lume sunt, de asemenea, considerate antisemite.

În ultimii ani s-a înregistrat o creștere a incidentelor antisemite în Europa și în întreaga lume. Aceste fenomene iau diferite forme, variind de la agresiune verbală și vandalism (de exemplu, vandalizarea cimitirelor) până la acte de terorism care se soldează cu vieți pierdute. Adesea, această formă de antisemitism contemporan apare în comunitățile de migranți arabi. În societățile europene multietnice și multiculturale, atrocitățile fizice împotriva comunităților evreiești au crescut, chiar dacă atitudinile antisemite în sine nu au crescut în mod semnificativ în societate.

Cea mai recentă manifestare a antisemitismului a avut ca rezultat atacul terorist și uciderea în masă, violurile și brutalitatea din 7 octombrie 2023, când mii de teroriști ai Hamas (un grup terorist palestinian aflat la putere în Gaza) au atacat civili evrei din apropierea Fâșiei Gaza, ucigând și torturând bebeluși, femei, vârstnici și familii. Au ucis violent aproximativ 1400 de persoane și au răpit peste 200, dintre care peste 100 sunt încă în captivitate la 3 luni de la eveniment (la data redactării acestui curriculum).

Atacul și războiul din Gaza început de armata israeliană ca răspuns au dus la o creștere fără precedent a antisemitismului la nivel global. Incidentele antisemite au crescut cu 350% până la 800% în țările vest-europene sau în Marea Britanie, SUA și Canada, în întreaga societate, dar în mod semnificativ în campusurile universitare. Experții și cadrele didactice par să fie de acord cu privire la necesitatea de a înțelege mai bine motivele care au stimulat atât de mult antisemitismul în campusuri și în general. În orice caz, este foarte clar că sunt necesare programe specifice de formare care să abordeze antisemitismul.

Antisemitismul în România

Înainte de cel de-al Doilea Război Mondial, în România trăiau aproximativ 800.000 de evrei⁵. În prezent, Institutul de Cercetare a Politicilor Evreiești (JPR) estimează o populație evreiască de bază de aproximativ 8.700⁶, dar ultimul recensământ din 2021 relevă un număr mult mai mic: 2378⁷. Interviuurile au confirmat faptul că în România comunitatea

⁵ "Back to communities: Romania," EJC European Jewish Congress, 2022, accesat la 13 septembrie 2023, <https://eurojewcong.org/communities/romania/>

⁶ "Romania," JPR Institute for Jewish Policy Research, accesat la 10 iulie 2023, <https://www.jpr.org.uk/countries/how-many-jews-in-romania>

⁷ „Rezultate definitive: Caracteristici etno-culturale demografice”. Populația după etnie la recensămintele din perioada 1930-2021 (Etnii, Județe). Recensământul populației și locuințelor 2021, accesat la 1 decembrie 2023: <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/>.

evreiască este mică și discretă în comparație cu alte grupuri minoritare. Mulți români au avut puține sau deloc interacțiuni cu evreii, ceea ce contribuie la percepția generală conform căreia există foarte puțini evrei în România de astăzi.

Rezultatele unei cercetări a Ligii pentru Acțiune și Protecție din 2021⁸ a arătat că proporția combinată de antisemitism latent și manifest din România era peste medie (53%), iar 16% dintre respondenții din România au răspuns că „au mai degrabă sentimente negative” față de evrei.

Probabil din cauza dimensiunii reduse a populației evreiești din România, antisemitismul se exprimă în principal sub forma revizionismului istoric, a negării și/sau a trivializării Holocaustului și a miturilor⁹ conspiraționiste antisemite globale. Este orientat în principal în jurul problemelor legate de memorie și istorie - pe o interpretare naționalistă a istoriei românești, în special pe discuțiile despre comunism vs. fascism, mai degrabă decât pe evenimentele¹⁰ actuale imediate. Lipsa de educație cu privire la Holocaust este ilustrată de faptul că doar 32% dintre respondenții din România credeau că Holocaustul a avut loc în România, conform rezultatelor unei cercetări din 2021¹¹. Este vorba, în principal, de acte de vandalism, sabotaj sau incidente dăunătoare, extremism în instituțiile publice, comerț cu literatură și obiecte fasciste, ceremonii și comemorări ale unor grupuri militante neonaziste, antisemitism și trivializare a Holocaustului în Parlament, precum și antisemitism și negare a Holocaustului în mediul online¹².

Pandemia Covid-19 a avut de asemenea efecte asupra antisemitismului din România: protestele anti-restricție din timpul pandemiei au adus retorica antisemită pe străzi¹³. În mai 2020, un grup de protestatari a pus o mască de protecție pe statuia lui Elie Wiesel din București, explicând că „această personalitate a transmis un virus care este mult mai periculos decât virusul Wuhan [...]”¹⁴. Protestatarii promovau un discurs care prezenta lupta împotriva antisemitismului și a ideilor care îl însoțesc ca fiind un virus mai periculos decât Covid-19¹⁵. În martie 2021, protestatarii au continuat să promoveze mesaje de trivializare a Holocaustului, comparând România cu un lagăr nazist și vaccinările obligatorii cu experimentele medicale care au fost efectuate pe victime ale Holocaustului¹⁶.

În mai 2021, Guvernul României a adoptat prima Strategie națională pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură și a numit un reprezentant special pentru promovarea politicilor de memorializare și de combatere a antisemitismului și xenofobiei¹⁷. Cu toate acestea, la nivel local, există o slabă înțelegere și o lipsă de conștientizare și responsabilitate, ceea ce a împiedicat punerea în aplicare a legislației¹⁸. În ciuda îmbunătățirii legislației, în România încă există străzi, statui și instituții publice care poartă numele unor cunoscuți criminali de război¹⁹ antisemiți. Aplicarea sporadică a legii și lipsa de reacție din partea autorităților au încurajat un segment al societății cu atitudini și comportamente extremiste²⁰.

⁸ Kovács, András, Fischer, Gyorgy, “Antisemitic Prejudices in Europe: Survey in 16 European Countries”. Action and Protection League. 2021, p. 33, accesat în 3 noiembrie 2023, <https://archive.jpr.org.uk/object-2408>.

⁹ Cârstocea, “Between Europeanisation and Local Legacies”, p. 318.

¹⁰ INSHR-EW and Studio12, “Perceptions of interethnic relations and the Holocaust in Romania”, p. 12.

¹¹ Studio12, “Perceptions of interethnic relations and the Holocaust in Romania”, p. 15.

¹² INSHR-EW, „Raport de Monitorizare: Mai 2022-Aprilie 2023”.

¹³ INSHR-EW, „Raport de Monitorizare: Mai 2022-Aprilie 2023,” p. 51.

¹⁴ INSHR-EW, „Raport de Monitorizare: Mai 2022-Aprilie 2023,” p. 20.

¹⁵ INSHR-EW, „Raport de Monitorizare: Mai 2022-Aprilie 2023,” p. 20.

¹⁶ INSHR-EW, „Raport de Monitorizare: Mai 2022-Aprilie 2023,” p. 21.

¹⁷ Guvernul României, „Guvernul României începe oficial implementarea Strategiei naționale pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură, aferentă perioadei 2021-2023, Comunicat de presă publicat în 22 martie 2022, accesat la 7 august 2023, <https://gov.ro/ro/stiri/guvernul-romaniei-incepe-oficial-implementarea-strategiei-naționale-pentru-prevenirea-i-combaterea-antisemitismului-xenofobiei-radicalizarii-i-discursului-instigator-la-ura-aferenta-perioadei-2021-2023>

¹⁸ US Department of State, “2021 Country Reports on Human Rights Practices: Romania”, accesat al 16 septembrie 2023, <https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/romania/>.

¹⁹ INSHR-EW, „Raport de monitorizare: Mai 2020-Aprilie 2021”, p. 2-3.

²⁰ INSHR-EW, „Antisemitismul în vremuri de pandemie: RAPORT 2021-2022,” Iulie 2022, accesat la 16 august 2023, <https://www.inshr-ew.ro/en/monitorizarea-antisemitismului-in-romania-raport-2022/>.

Raportul complet al studiului este disponibil la <https://www.bond-project.eu/>.

3. Rezultate ale cercetării realizate în cadrul proiectului BOND

3.1. Descrierea generală a cercetării și a rezultatelor acesteia

Cercetările efectuate în Ungaria, Italia, România și Polonia oferă o imagine cuprinzătoare a situației actuale a antisemitismului din regiune. Patru rapoarte naționale și un raport compilat au fost publicate la 15 ianuarie 2024.

Toate fazele colectării datelor au fost finalizate înainte de 7 octombrie 2023, astfel că evenimentele de după această zi și efectele lor nu fac parte din raportul de cercetare.

Cercetarea include constatări bazate pe o analiză cuprinzătoare a literaturii și pe extinse cercetări calitative pe teren, efectuate din martie până în septembrie 2023. În primul rând, consorțiul a colectat, procesat și rezumat literatura și datele disponibile despre antisemitism în cele 4 țări în ultimii zece ani. În al doilea rând, au fost realizate interviuri aprofundate și focus-grupuri cu experți cheie, practicieni de primă linie (FLP), lideri și membri ai comunităților evreiești, lideri ai unor comunități ne-evreiești, religioase și minoritare, tineri evrei și ne-evrei.

Cercetarea a abordat următoarele subiecte în fiecare țară:

- Situația populației evreiești
- Forme, nivel și tendințe ale antisemitismului
- Stereotipuri antisemite, prejudecăți, teorii ale conspirației
- Discurs instigator la ură antisemită și infracțiuni motivate de ură antisemită
- Antisemitism în politică
- Antisemitism în sfera sportivă
- Antisemitism și educație.

Raportul compilat și rapoartele naționale de cercetare sunt disponibile la <https://bond-project.eu>.

3.2. Rezumatul raportului național din România

Acest raport de cercetare prezintă concluziile unui studiu amplu realizat în România în perioada martie-septembrie 2023, care se concentrează pe problema multifacetată a antisemitismului în această țară. Studiul oferă o analiză a situației contemporane a comunităților evreiești din România, a prevalenței și a percepțiilor antisemitismului și a intersectării acestuia cu alte forme de intoleranță. În plus, raportul examinează eforturile de prevenire a antisemitismului prin inițiative educaționale. Cercetarea relevă faptul că antisemitismul din România are rădăcini istorice profunde și este încă omniprezent și răspândit. De obicei, acesta ia forma unor stereotipuri și prejudecăți latente, care se manifestă în mituri profund împletite cu teorii complexe ale conspirației și interpretări naționaliste ale istoriei României. Multe persoane nu sunt conștiente de expresiile și manifestările actuale ale antisemitismului, iar această lipsă de conștientizare exacerbează și mai mult problema. Deși România a introdus în ultimii ani legislație pentru combaterea antisemitismului și a altor forme de discriminare și intoleranță, aplicarea și implementarea a acestei legislații este inconsecventă și sporadică. O evoluție pozitivă este introducerea educației privind Holocaustul ca materie obligatorie în licee, începând cu

2023. Cu toate acestea, există provocări în ceea ce privește punerea în aplicare eficientă a acestei inițiative educaționale. Este nevoie ca profesorii să primească orientări mai clare, formare și materiale educaționale actualizate pentru ca noul curriculum să își îndeplinească obiectivele.

Cercetarea subliniază nevoia urgentă de a se depune eforturi pentru recunoașterea și abordarea antisemitismului în România. Aceste eforturi ar trebui să includă creșterea gradului de conștientizare cu privire la manifestările contemporane ale antisemitismului, aplicarea consecventă a legislației existente și colaborarea trans-sectorială pentru a consolida inițiativele educaționale privind Holocaustul. Aceste măsuri sunt esențiale pentru combaterea antisemitismului adânc înrădăcinat în țară și pentru promovarea unei societăți mai incluzive și mai tolerante pentru toți.

Raportul complet al studiului este disponibil la <https://www.bond-project.eu/>.

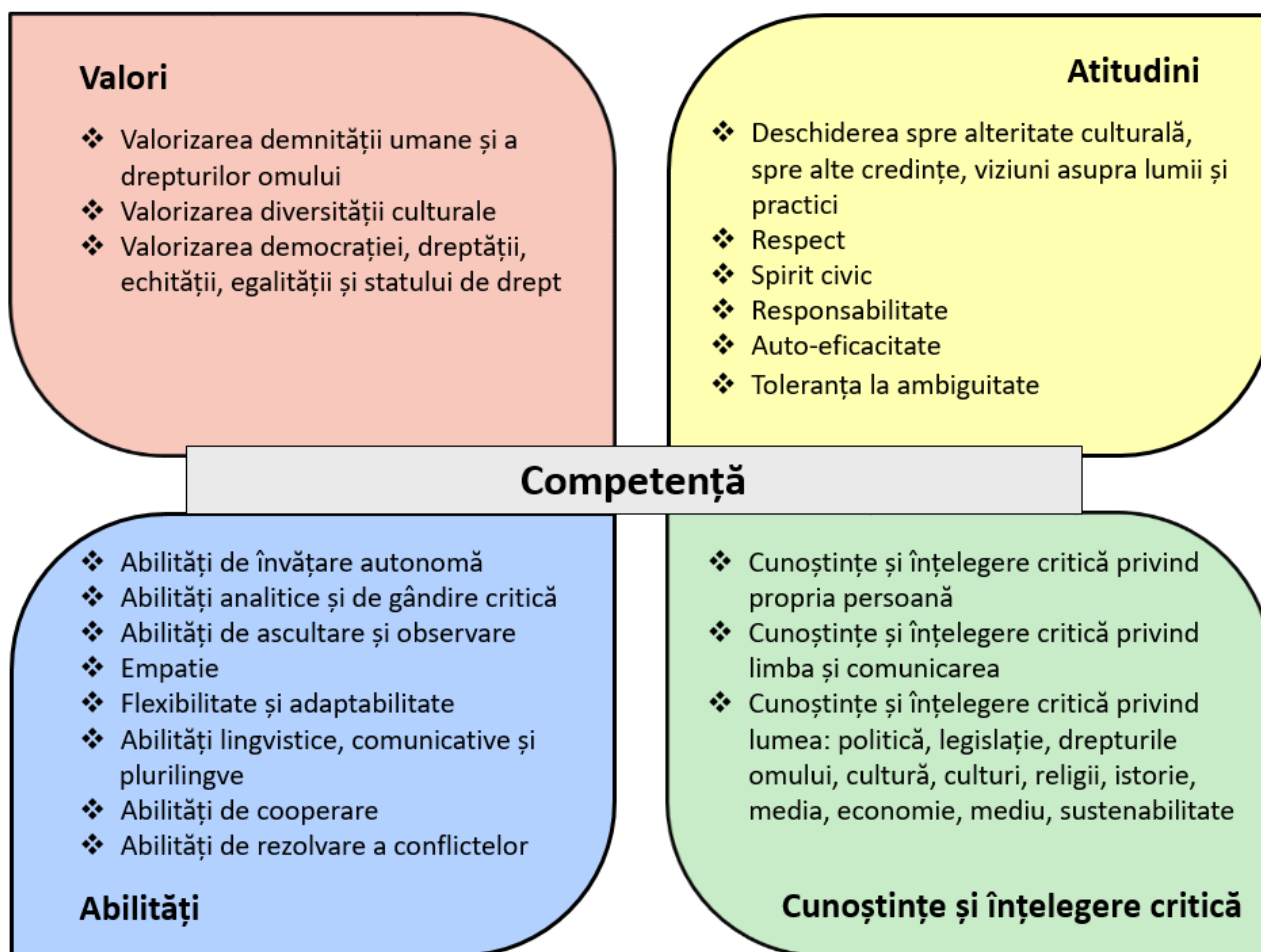
4. Educație – linii directoare, metodologie, pedagogie

4.1. Linii directoare și recomandări educaționale

Creșterea alarmantă a antisemitismului la nivel global solicită un răspuns pentru a-l contracara. Este o provocare cu care trebuie să se confrunte toată lumea în diferite segmente ale societății. Este, de asemenea, o responsabilitate specială în educație. Cum îi educăm pe elevi să devină imuni la prejudecăți în general, inclusiv la prejudecățile antisemite? Cum îi ajutăm să fie capabili să contracareze aceste fenomene în contextele lor de viață? Care sunt cunoștințele pe care trebuie să le primească elevii, care sunt competențele pe care trebuie să și le dezvolte și care sunt metodele pe care profesorii le pot folosi în acest sens? Deși nu există un singur răspuns la aceste întrebări, există o serie de recomandări și inițiative pe care profesorii le pot folosi dacă doresc să fie pregătiți să predea despre antisemitism.

Acest document, așa cum s-a menționat mai sus, nu înseamnă dublarea acestor eforturi. Mai degrabă, completând eforturile existente, oferă instrumente și materiale specifice care ar putea ajuta să răspundă la întrebările de mai sus. Cu toate acestea, înainte de a prezenta instrumente practice, mai jos se face o referire la cele mai importante materiale existente. Pentru a contracara în mod eficient antisemitismul în educație, poate fi aplicat modelul de competență al Consiliului European, care include valori, atitudini, abilități și cunoștințe și înțelegere critică²¹.

²¹ https://ccd.intercultural.ro/wp-content/uploads/2019/03/butterfly_ro_004-768x577.jpg. Versiunea în engleză este disponibilă la https://www.researchgate.net/figure/The-butterfly-model-of-the-RFCDC-Barrett-et-al-2018a_fig1_353346541

Acest model se aplică în general la învățarea bazată pe competențe, iar dacă este aplicat la subiectul nostru (antisemitismul), liniile directoare generale devin clare.

1. Dezvoltarea cunoștințelor despre subiect și înțelegerea critică a acestuia
2. Dezvoltarea de atitudini precum deschidere spre alteritatea culturală, spre alte credințe, viziuni asupra lumii și practici; respect; spirit civic; responsabilitate etc.
3. Dezvoltarea de valori, inclusiv valorizarea drepturilor omului și a demnității umane, a diversității culturale, a democrației etc.
4. Dezvoltarea de abilități precum abilitățile de gândire analitică și critică, empatia și altele.

Metodologia și pedagogia urmează modelul de mai sus și sunt reprezentate în materialele didactice elaborate (vezi mai jos) și recomandate în acest curriculum.

Pe lângă materialele didactice create, există exemple de bună practică și linii directoare recomandate de instituții de încredere. În cele ce urmează, vom oferi un rezumat al acestor materiale existente.

În 2019, OSCE/ODIHR și UNESCO au creat un set de materiale didactice format din 10 broșuri, fiecare dintre ele abordând o anumită temă legată de predarea, învățarea și combaterea antisemitismului. Materialele individuale sunt disponibile [aici](https://www.osce.org/odihr/441146)²². După cum sugerează titlurile broșurilor, abordarea antisemitismului prin

²² <https://www.osce.org/odihr/441146>

educație este posibilă prin intermediul mai multor subiecte, dar fiecare are linii directoare specifice. De exemplu, este posibil să abordăm subiectul antisemitismului prin educația despre Holocaust (vezi mai jos), dar nu înseamnă că simpla predare despre Holocaust în sine va fi o soluție pentru problema antisemitismului. Programele educaționale trebuie să pună accentul pe antisemitism, pe care să-l abordeze din direcții diferite și din perspective diferite. Cele zece broșuri sunt organizate în jurul temelor de mai jos.

4.2. Abordarea antisemitismului prin educație: materiale recomandate

- **Suport didactic 1: Aprofundarea cunoștințelor despre evrei și iudaism²³**

Disponibil în limba română [aici](#).

Prima broșură conține informații relevante despre poporul evreu, luând în considerare religia și cultura acestuia. De asemenea, oferă strategii de învățare pentru utilizarea lui cu elevii, cu scopul de a spori cunoștințele acestora despre evrei și iudaism, precum și resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 2: Depășirea prejudecăților inconștiente²⁴**

Disponibil în limba română [aici](#).

A doua broșură abordează antisemitismul din punctul de vedere al prejudecăților inconștiente și oferă strategii pentru recunoașterea și reducerea acestora. Conține, de asemenea, activități care ajută la descoperirea, atenuarea și contracararea prejudecăților, precum și resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 3: Abordarea stereotipurilor și prejudecăților antisemite²⁵**

Disponibil în limba română [aici](#).

A treia broșură se concentrează pe stereotipuri și prejudecăți antisemite. Oferă o privire de ansamblu asupra celor mai comune stereotipuri antisemite și oferă strategii pentru identificarea și deconstruirea acestora cu elevii. Sprijină profesorii oferind exemple de exerciții pe care le pot folosi pentru a contesta valoarea de adevăr a acestor stereotipuri și pentru a preveni apariția lor și conține resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 4: Contestarea teoriilor conspirației²⁶**

Disponibil în limba română [aici](#).

A patra broșură discută fenomenul teoriilor conspirației și cum pot fi acestea contestate. După ce oferă o definiție și un context, publicația sugerează strategii pentru abordarea acestor teorii ale conspirației într-un cadru școlar. De asemenea, conține resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

²³ <https://www.osce.org/files/f/documents/a/c/522667.pdf>

²⁴ <https://www.osce.org/files/f/documents/8/8/522679.pdf>

²⁵ <https://www.osce.org/files/f/documents/9/5/522685.pdf>

²⁶ <https://www.osce.org/files/f/documents/6/0/522700.pdf>

- **Suport didactic 5: Predând despre antisemitism prin intermediul educației despre Holocaust**²⁷

Disponibil în limba română [aici](#).

Al cincilea volum abordează antisemitismul din punctul de vedere al predării și învățării despre Holocaust. Deși nu poate fi subliniat îndeajuns faptul că educația despre Holocaust nu este o soluție pentru combaterea antisemitismului - o declarație susținută de nenumărate cercetări la nivel global, este cu siguranță potrivit a discuta despre Holocaust ca fiind cea mai extremă formă de antisemitism genocidal. Publicația conține informații despre istoria antisemitismului înainte de Holocaust și oferă profesorilor strategii pentru a ghida conversații despre antisemitism și Holocaust în sala de clasă. Atrage atenția asupra pericolelor utilizării imaginilor stereotipe și face referire la câteva exemple de bună practică. Broșura conține, de asemenea, resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 6: Abordarea negării, distorsionării și trivializării Holocaustului**²⁸

Disponibil în limba română [aici](#).

Volumul al șaselea discută o altă formă de antisemitism: negarea și distorsionarea Holocaustului. După furnizarea de definiții, continuă cu abordarea strategiilor pe care profesorii le pot folosi pentru a discuta despre negarea Holocaustului. De asemenea, oferă resurse și materiale pentru lecturi suplimentare. Mai jos sunt oferite mai multe informații despre cum să abordăm această formă de antisemitism, fenomenul crescând al distorsionării Holocaustului.

- **Suport didactic 7: Antisemitismul și discursul memoriei naționale**²⁹

Disponibil în limba română [aici](#).

A șaptea publicație din această serie se concentrează pe discursul memoriei naționale, pe relația acestuia cu antisemitismul și pe rolul său în ascensiunea antisemitismului. Oferind informații despre context și o scurtă analiză a modului în care se formează discursul național, broșura oferă diverse exemple naționale și strategii de utilizat în clasă de către profesori pentru a aborda eroizarea trecutului național și a discursului conflictual în memoria națională. Broșura oferă resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 8: Gestionarea incidentelor antisemite**³⁰

Disponibil în limba română [aici](#).

Volumul al optulea se concentrează asupra incidentelor antisemite și a modului în care acestea trebuie abordate. Publicația oferă o descriere a ceea ce poate fi numit incident - de la exprimarea verbală, vandalism, și până la acțiuni fizice. După ce enumeră câteva exemple, broșura atrage atenția asupra unor elemente importante pe care profesorii trebuie să le rețină atunci când se confruntă cu incidente antisemite în școală și oferă strategii pentru a aborda astfel de incidente în clasă. Broșura se încheie cu o listă de resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

²⁷ <https://www.osce.org/files/f/documents/3/e/522706.pdf>

²⁸ <https://www.osce.org/files/f/documents/9/f/522718.pdf>

²⁹ <https://www.osce.org/files/f/documents/7/7/522727.pdf>

³⁰ <https://www.osce.org/files/f/documents/5/f/522733.pdf>

- **Suport didactic 9: Gestionarea antisemitismului în mediul online**³¹

Disponibil în limba română [aici](#).

Volumul al nouălea oferă îndrumări despre cum trebuie abordat antisemitismul care se manifestă online. Spațiul online este zona cel mai puțin controlabilă, în care antisemitismul, la fel ca și alte forme de ură, se poate răspândi necontrolat. Publicația discută acest fenomen și menționează și altele, cum ar fi hărțuirea cibernetică și discursul instigator la ură și oferă strategii de abordare în clasă a discursului instigator la ură online, precum și o listă de resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 10: Antisemitismul și situația din Orientul Mijlociu**³²

Disponibil în limba română [aici](#).

A zecea și ultima publicație din această serie aduce în prim-plan problema dificilă a abordării antisemitismului prin discutarea situației din Orientul Mijlociu. Broșura oferă informații de bază despre fenomenul noului antisemitism. De asemenea, explică ce este sionismul și sprijină profesorii cu strategii de folosit în clasă pentru discuții care se referă la situația din Orientul Mijlociu. Broșura se încheie cu o listă de resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

Este important de menționat că această serie a fost elaborată în 2019. Situația din Orientul Mijlociu a dus la o creștere fără precedent a antisemitismului la nivel global după atacul terorist din Israel din 7 octombrie 2023.

4.3. Alte materiale recomandate

O colecție de materiale create sau recomandate de UNESCO, inclusiv alte conținuturi importante elaborate și în parteneriat cu OSCE/ODIHR sunt disponibile [aici](#). Pagina dedicată a UNESCO oferă acces la următoarele materiale:

Abordarea antisemitismului prin educație: linii directoare pentru factorii de decizie³³

Această broșură publicată în 2018 a fost elaborată pentru factorii de decizie politică și nu în mod direct pentru practicieni. Decidenții politici reprezintă un public important, deoarece ei sunt cei care decid cu privire la programele școlare, manualele școlare și dezvoltarea profesională a cadrelor didactice. Deciziile lor în cunoștință de cauză sunt un sprijin excelent pentru profesori și persoanele care se pregătesc să devină profesori, deoarece pot ajuta la crearea cadrelor în care combaterea antisemitismului și a altor forme de prejudecată și discriminare să fie în centrul atenției. Liniile directoare din această publicație sugerează modalități concrete de a aborda antisemitismul, de a contracara prejudecățile și de a promova toleranța prin educație. Programele recomandate oferă factorilor de decizie, oficialilor guvernamentali, liderilor și administratorilor din sistemul educațional instrumente pentru a construi sisteme educaționale care consolidează cunoștințele, abilitățile, competențele și atitudinile tinerilor necesare pentru a contracara ideologiile antisemite, precum și toate formele de rasism și discriminare.

³¹ <https://www.osce.org/files/f/documents/6/d/522739.pdf>

³² <https://www.osce.org/files/f/documents/0/f/522745.pdf>

³³ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000263702>

Abordarea antisemitismului în școli: programe de formare³⁴

Programele de formare pentru diverse categorii de public includ:

- Profesori din învățământul primar: [Abordarea antisemitismului în școli: curriculum de formare pentru profesorii din învățământul primar.](#)³⁵
- Profesori din învățământul secundar: [Abordarea antisemitismului în școli: curriculum de formare pentru profesorii din învățământul secundar.](#)³⁶
- Profesori din învățământul vocațional: [Abordarea antisemitismului în școli: curriculum de formare pentru profesorii din învățământul profesional.](#)³⁷
- Directori de școli: [Abordarea antisemitismului în școli: curriculum de formare pentru directorii de școli.](#)³⁸

Antisemitismul online: un set de instrumente pentru societatea civilă³⁹

Broșura a fost publicată în 2022 ca răspuns la creșterea antisemitismului online. Deși este o publicație care nu vizează în mod direct profesorii, este important să o includem în acest document. Subiectul antisemitismului online și eforturile de a-l contracara trebuie să fie pe radarul profesorilor, factorilor de decizie și organizațiilor societății civile. El nu poate fi tratat separat de răspândirea urii și a dezinformării online, deoarece toate aceste fenomene subminează valorile europene și reprezintă o amenințare pentru democrațiile noastre. Autorii și experții care au elaborat publicația au intenționat să dezvolte capacitatea publicului de a aborda antisemitismul online, oferind o analiză a situației existente, o prezentare generală a răspunsurilor politice de la nivel internațional și național, precum și recomandări pentru implicarea guvernelor, a diferitor platforme și comunități pentru a aborda aceste chestiuni.

Alte materiale relevante

Alte materiale includ [o pagină dedicată](#)⁴⁰ pe platforma IWitness a USC Shoah Foundation, elaborată în parteneriat cu UNESCO și care conține:

- Curricula UNESCO pentru formarea profesorilor, combinată cu activități educaționale digitale sau descărcabile bazate pe mărturii;
- un manual concentrându-se în mod special pe [negarea și distorsionarea Holocaustului pe rețelele sociale](#)⁴¹;

³⁴ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374864?posInSet=6&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

³⁵ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374865?posInSet=5&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

³⁶ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374866?posInSet=4&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

³⁷ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374868?posInSet=3&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

³⁸ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374869?posInSet=2&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

³⁹ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381856>

⁴⁰ <https://iwitness.usc.edu/sites/unesco>

⁴¹ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382159>

- materiale realizate ca urmare a [cooperării dintre Shine a Light on Antisemitism și USC Shoah Foundation](#)⁴² pentru profesori.

Un alt site relevant este [pagina UNESCO despre combaterea discursului instigator la ură](#)⁴³ prin educație.

Printre resursele relevante este important să mai menționăm pagina [Shine a Light on Antisemitism](#)⁴⁴ și pagina Facing History and Ourselves - [Înfruntăm istoria și pe noi înșine](#)⁴⁵.

Un alt program dedicat care abordează antisemitismul sub forma distorsionării Holocaustului a fost dezvoltat de [International Holocaust Remembrance Alliance \(IHRA\)](#)⁴⁶. Acest material conține programe complete de formare pentru formatori, accesibile online, cu scopul de a forma diferite grupuri țintă: [factori de decizie și oficiali guvernamentali](#), [profesori](#) și [organizații ale societății civile](#).

Pentru a înțelege metodologia generală, este important ca profesorii să citească Recomandările IHRA privind [predarea și învățarea despre Holocaust](#), care oferă un cadru educațional pentru profesori și factorii de decizie politică și explică modul în care materialele educaționale, metodele și obiectivele de învățare specifice sunt importante atunci când se predă despre combaterea antisemitismului.

4.4. Metodologie și pedagogie – învățarea cu ajutorul mărturiilor

Elaborarea acestui curriculum (și programele de formare ulterioare) a fost motivată de fenomenul creșterii antisemitismului la nivel global. Pentru a răspunde acestei nevoi, o serie de materiale educaționale digitale multimedia au fost elaborate prin proiectul BOND și puse la dispoziție pentru profesori pe platforma internațională IWitness și pe site-ul web al proiectului. Înainte ca materialele educaționale să fie prezentate în detaliu, este oferit în continuare un scurt rezumat al pedagogiei și metodologiei de bază.

4.4.1. Metodologie și pedagogie

Modulele educaționale elaborate oferă o metodologie ferm înrădăcinată în valori democratice, care poate fi adaptată la diferitele contexte locale. Modulele au fost construite în jurul surselor multimedia – mărturii video – în mai multe limbi. Aceste module sunt bazate pe rezultate și, abordând subiectul antisemitismului din diverse perspective și oferind cunoștințe de conținut, ele contribuie la dezvoltarea competențelor cheie și a angajamentului civic. Metodologia învățării prin mărturii oferă o cale de dezvoltare a cunoștințelor, a empatiei și a abilităților de gândire critică ale elevilor. Aceasta poate sprijini profesorii să-și dezvolte versatilitatea metodologică și cultura pedagogică.

Mărturiile supraviețuitorilor și ale martorilor au o mare importanță în diferite domenii, inclusiv și dincolo de istorie, drepturile omului și educație. Aceste povești de viață personale oferă perspective neprețuite asupra evenimentelor istorice și experiențelor umane, stimulând empatia și înțelegerea. Dacă sunt alese cu atenție,

⁴² <https://iwitness.usc.edu/sites/shinealight>

⁴³ <https://www.unesco.org/en/countering-hate-speech>

⁴⁴ <https://shinealighton.com/>

⁴⁵ <https://www.facinghistory.org/resource-library/responding-rising-antisemitism>

⁴⁶ <https://training.againstholocaustdistortion.org/>

aceste surse primare oferă oportunitatea de a aborda și subiectul antisemitismului. Integrarea mărturiilor supraviețuitorilor și martorilor în metodologiile educaționale oferă o oportunitate unică de a implica elevii la un nivel profund și personal, îmbunătățindu-le experiențele de învățare și dezvoltându-le abilitățile de gândire critică și alte competențe cheie. Prin facilitarea contactului elevilor cu mărturiile supraviețuitorilor în contexte pedagogice, profesorii creează o conexiune autentică cu istoria – o conexiune între trecut și prezent, făcând legături între evenimente istorice și probleme contemporane. Mărturiile supraviețuitorilor și martorilor servesc drept surse primare care conectează elevii și situațiile contemporane pe care ei le experimentează direct, cu evenimentele istorice.

Aceste relatări personale oferă perspective din viața reală, făcând posibilă o înțelegere autentică a emoțiilor, luptelor, deciziilor și triumfurilor indivizilor care au experimentat evenimentele istorice. Mărturiile îi ajută pe elevi să dezvolte empatie și reziliență și, prin urmare, sunt instrumente importante în învățarea socio-emoțională. Contactul cu poveștile personale cultivă empatia în rândul elevilor, deoarece aceștia se conectează emoțional cu experiențele trăite de supraviețuitori și martorilor. Această legătură emoțională umanizează narațiunile istorice și promovează o apreciere mai profundă a complexităților istoriei, care contribuie la dezvoltarea gândirii critice și a abilităților analitice.

Analizarea și interpretarea mărturiilor supraviețuitorilor și martorilor încurajează elevii să evalueze critic aceste surse și să ia în considerare pozițiile subiective. Acest proces consolidează abilitățile de gândire critică și îi încurajează pe elevi să interpreteze informațiile istorice și să evalueze relația dintre informațiile istorice și problemele actuale. Mărturiile video în sine, precum și celelalte surse adiacente, contribuie la învățarea multidisciplinară și dezvoltă alfabetizarea media, pe lângă faptul că se concentrează asupra antisemitismului.

Integrarea în procesele educaționale a mărturiilor supraviețuitor și martorilor poate implica diverse discipline, cum ar fi istoria, literatura, psihologia, literatura, artele, educația civică, etica, educația pentru cetățenie democratică, religia etc. Această abordare interdisciplinară îmbogățește înțelegerea de către elevi a contextului istoric și modul în care acesta este legat de prezent. Antisemitismul este un fenomen care se întinde pe o perioadă foarte îndelungată de timp. Este important să studiem manifestările sale – istorice și/sau actuale. Predarea despre antisemitism cu ajutorul mărturiilor supraviețuitorilor și/sau martorilor este inovatoare, captivantă și poate extinde cunoștințele în mai multe discipline, precum și dezvoltă abilități transversale și gândire critică, un obiectiv final în abordarea și combaterea antisemitismului și a altor forme de discriminare.

Când se utilizează mărturiile ale supraviețuitorilor și ale martorilor în educație, indiferent de scop și cu orice obiectiv de învățare, există câteva elemente pe care profesorii ar trebui să le ia în considerare. Un lucru important este faptul că mărturiile supraviețuitorilor și ale martorilor sunt materiale sensibile – adesea relatate de către persoana respectivă cu acea unică ocazie. Un alt element de luat în considerare este faptul că mărturiile supraviețuitorilor implică rememorarea experiențelor traumatice, și astfel se recomandă ca profesorii să abordeze tema cu sensibilitate. Îndrumarea și sprijinul adecvate din partea profesorilor sunt esențiale în crearea unui mediu de învățare sigur și respectuos pentru elevi. Evenimentele traumatizante trăite și explicate din perspectivă personală pot avea un efect traumatizant și asupra elevilor. Mărturiile sunt bazate pe amintiri personale, relatate în momentul interviului, în principal despre o experiență de manifestare a antisemitismului sau discriminării în trecut – mai demult sau mai recent.

Profesorii pot discuta și aduce clarificări în clasă despre natura memoriei personale și despre fenomenul de construire în prezent a poveștilor personale despre evenimente trecute, aspecte care sunt definite de mulți factori, inclusiv de:

- experiențele trăită între momentul evenimentului și momentul relatării,
- momentul dat,
- contextul socio-politic și/sau personal actual al persoanei intervievate,
- relația cu intervievatorul, pentru a enumera doar câteva.

Cu ajutorul mărturiilor, profesorii pot furniza elevilor perspective multiple și diverse, ceea ce oferă o oportunitate importantă de predare și învățare. Natura memoriei trebuie să fie discutată și înțeleasă de către elevi pentru a fructifica aceste oportunități de învățare. Mărturiile martorilor și supraviețuitorilor pot prezenta perspective diferite asupra aceluiași eveniment, iar profesorii ar trebui să fie pregătiți să prezinte o gamă echilibrată de relatări, promovând gândirea critică și încurajând elevii să exploreze complexitățile interpretării istorice.

Predarea bazată pe mărturii vine la pachet cu responsabilități etice importante. Profesorii trebuie să abordeze preocupările etice legate de utilizarea poveștilor de viață personale despre experiențele discriminatorii, inclusiv incidentele și atitudinile antisemite, asigurându-se că drepturile și demnitatea supraviețuitorilor și martorilor sunt respectate. Luarea în considerare a impactului împărtășirii poveștilor sensibile este un aspect esențial al predării etice.

Câteva îndrumări metodologice suplimentare, recomandări și strategii de implementare trebuie să fie luate în considerare și de către profesorii care doresc să implementeze în mod eficient metodologia de educație bazată pe mărturii. Profesorii ar trebui să fie întotdeauna bine pregătiți și să contextualizeze episodul discriminatoriu în utilizarea relatărilor personale. Înainte de a arăta elevilor mărturii, profesorii ar trebui să ofere un context istoric pentru a ajuta elevii să înțeleagă mai bine evenimentele discutate. Aceste informații de context îmbunătățesc înțelegerea și fac ca relatările să fie plasate într-un cadru istoric sau actual mai larg. Acestea ar trebui să permită elevilor să interpreteze o gamă variată de voci prin încorporarea în materialele a mărturiilor de la diferiți intervievați, perspective, medii și experiențe. Această diversitate îmbogățește discuțiile și provoacă elevii să ia în considerare diferite puncte de vedere. Toate cele de mai sus ar trebui să fie supuse obiectivelor de învățare și rezultatelor învățării predefinite – deoarece acestea vor trebui să definească modulul sau materialul lecției.

De asemenea, este important ca elevii să fie implicați în discuții ghidate care să-i ajute să se exprime în mod creativ și să reflecteze asupra învățării lor și asupra gândurilor și opiniilor celorlalți colegi. Mărturiile (inclusiv cele pe tema antisemitismului) ar trebui interpretate prin discuții ghidate care să încurajeze elevii să se gândească la impactul emoțional și cognitiv al fenomenului care apare în relatări. Motivul acestor discuții, pe lângă faptul că învățarea are loc într-un mod mai sustenabil atunci când este realizată într-un dialog, este că ele favorizează empatia și îi ajută pe elevi să conecteze experiențele personale la teme mai largi, cum ar fi antisemitismul, care apar în jurul lor zi de zi. Elevii ar trebui încurajați să-și exprime înțelegerea prin diferite forme de exprimare creativă, cum ar fi scrierea unui eseu sau a unui articol, o discuție, sau alte forme de exprimare. Acest lucru le va permite elevilor să-și proceseze gândurile și emoțiile în timp ce au un contact profund cu materialul studiat.

Strategiile de mai sus sunt abordate prin metodologia utilizată în materialele educaționale elaborate în cadrul proiectului BOND și descrise mai jos. Toate sunt fundamentate în teoria constructivistă a învățării și sunt structurate în jurul celor 4 C: *luați în considerare, colectați, construiți și comunicați* (*Consider, Collect, Construct, Communicate*). La începutul materialelor elevii se pregătesc, luând în considerare subiectul, și își mobilizează cunoștințele preexistente. Apoi, ei colectează informații și cunoștințe dintr-o varietate de surse,

apoi construiesc cunoștințe noi și reflectă asupra învățării lor și a colegilor lor. În funcție de obiectivele de învățare ale materialelor, elevii își pot dezvolta o varietate de competențe.

Metodologia de predare și abordare a antisemitismului și a altor forme de discriminare cu ajutorul mărturiilor supraviețuitorilor și martorilor oferă un instrument puternic de conectare a istoriei la prezent, de stimulare a empatiei și de dezvoltare a gândirii critice și altor abilități și competențe cheie. Prin luarea în considerare atentă a preocupărilor etice, a perspectivelor diverse și a strategiilor de implementare eficiente, profesorii pot crea experiențe de învățare semnificative și transformatoare în jurul unui subiect dificil și greu abordabil. Prin încorporarea poveștilor de viață personale, profesorii responsabilizează elevii să devină cetățeni globali plini de compasiune și informați, care se angajează activ în abordarea unui subiect critic din trecutul și prezentul nostru.

5. Materiale educaționale bazate pe mărturii care abordează antisemitismul

5.1. Despre platforma IWitness

IWitness este platforma educațională internațională a Fundației Shoah a Universității din California de Sud (USC Shoah Foundation). În prezent, platforma conține aproape 4500 de mărturii complete ale supraviețuitorilor și martorilor Holocaustului și altor genocide, precum și ale supraviețuitorilor și martorilor antisemitismului, în 31 de limbi. Ea conține, de asemenea, materiale video scurte organizate pe subiecte, în 12 limbi, și activități sau materiale educaționale multimedia în 19 limbi. Numărul de mărturii publicate pe IWitness crește în fiecare an.

Materialele educaționale se bazează pe mărturii și dezvoltă gândirea critică și multi-alfabetizarea elevilor (inclusiv alfabetizarea medi, alfabetizare digitală și alte abilități ale secolului 21). Accesul pe platformă este gratuit și disponibil profesorilor și elevilor pe baza creării unui cont de utilizator. Materialele multimedia pot fi folosite la diverse discipline (de exemplu, istorie, limba și literatura română, limbă și literatură străină, educație mass-media, etică, educație civică, educație socială etc.) și abordează diverse subiecte (Holocaust, antisemitism, discriminare, gen, rasism, egalitate, valori, istorie locală, rezistență și multe altele). În cadrul fiecărei activități multimedia accesibile pe platforma IWitness, elevii lucrează după Teoria Constructivistă a Învățării după modelul 4C (*Consider - Collect - Construct - Communicate* - vezi mai sus). Activitățile dezvoltă abilități și competențe cognitive cum ar fi: abilități analitice, abilități de sinteză, abilități argumentative, alfabetizarea media și digitală, abilități de înțelegere și scriere creativă și reflexivă.

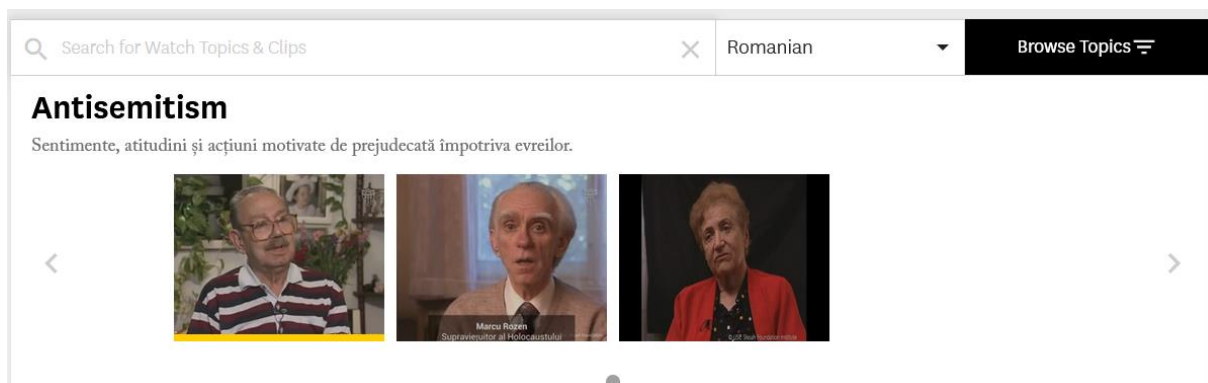
Paginile IWitness la nivel global: <https://iwitness.usc.edu/global>.

5.2. Resurse: Materiale video scurte ([Meniul Watch](#)⁴⁷)

Meniul *Watch* de pe IWitness oferă profesorilor și elevilor acces la materiale video scurte organizate în funcție de subiect. Utilizatorii pot filtra după limbă și subiect și pot găsi materiale video care pot fi vizionate fără înregistrare. Pentru a descărca materialele video, utilizatorii trebuie să se înregistreze. 60 de clipuri de

⁴⁷ https://iwitness.usc.edu/watch?searching=false&theme=34&clip=957&entry=0_94z2xf7p

mărturie despre subiectul antisemitismului sunt disponibile pe pagina IWitness Watch (25 de clipuri sunt disponibile în engleză, 3 în română, 4 în croată, 4 în cehă, 10 în maghiară, 8 în poloneză, 3 în portugheză, 3 în ucraineană).

5.3. Resurse: Activități pe platformă

MiniQuest: Acest tip de activitate permite o varietate de produse finale (de exemplu, scriere de eseuri sau articole, crearea de piese de artă, prezentări creative). Este un tip de activitate descărcabil care, după ce este descărcat, poate fi finalizat fără conexiune la internet.

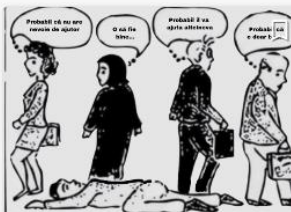

InfoQuest: Acest tip de activitate se încheie cu crearea de către elevi a unui nor de cuvinte, după ce aceștia au interpretat fragmente de mărturii și au reflectat asupra lor.

VideoActivity: În acest tip de activitate, elevii fac cercetări în arhiva de mărturii complete de pe platforma IWitness și apoi creează un eseu video folosind metoda povestirilor în format digital (digital storytelling). Pentru a-și edita videoul, elevii folosesc editorul video încorporat în platforma IWitness.

Lesson: Acest tip de activitate conține materiale mai scurte, descărcabile, care includ materiale video, PDF-uri cu planul lecției și fișe pentru activitățile elevilor. Cele mai multe dintre aceste activități conțin un video, cu sarcini axate în jurul lui, care pot fi realizate într-o oră de curs de 45 de minute. Alte activități de tip Lesson sunt mai lungi și conțin mai multe clipuri.

5.4. Resurse: Materiale educaționale pe tema antisemitismului

5.4.1. Activități educaționale în limba română

 <p>Antisemitismul contemporan</p> <p>Cum diferă antisemitismul contemporan de antisemitismul istoric? Cum au modelat evenimentele istorice societățile de astăzi? În această activitate este analizat sentimentul...</p> <p>Activity: Mini Quest</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Grades</th> <th>Time</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>9 - 10</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </tbody> </table>	Grades	Time	9 - 10	1.5 Hours	 <p>Antisemitismul</p> <p>Elevii se vor familiariza cu înțelesul termenului de antisemitism și cu diferitele sale forme de manifestare de-a lungul timpului. Vor urmări mărturia despre...</p> <p>Activity: Video Activity</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Grades</th> <th>Time</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>9 - 11</td> <td>2.5 Hours</td> </tr> </tbody> </table>	Grades	Time	9 - 11	2.5 Hours	 <p>Antisemitismul și efectul martorului indiferent</p> <p>În această activitate, elevii vor înțelege ce înseamnă să fii un martor indiferent și ce consecințe are neimplicarea în situații în care cineva are nevoie de ajutor. Elevii vor urm...</p> <p>Activity: Mini Quest</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Grades</th> <th>Time</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>7 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </tbody> </table>	Grades	Time	7 - 12	1.5 Hours	 <p>Ce este Antisemitismul?</p> <p>În această activitate, elevii sunt sprijiniți să înțeleagă conceptul de antisemitism și manifestările sale. Elevii vor înțelege că antisemitismul este un fenomen istoric și ...</p> <p>Activity: Info Quest</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Grades</th> <th>Time</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>9 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </tbody> </table>	Grades	Time	9 - 12	1.5 Hours
Grades	Time																		
9 - 10	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
9 - 11	2.5 Hours																		
Grades	Time																		
7 - 12	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
9 - 12	1.5 Hours																		

5.4.2. Ce este antisemitismul? (InfoQuest)

Ce este Antisemitismul?

Info Quest

Romanian 1.5 Hours Grades 9 - 12

AUTHOR:
Asociația Polylogos

SUBJECT AREA:
Contemporary World Issues, Ethics, European History, Genocide Studies, History, Holocaust & Genocide Studies, Psychology, Religion, Social Studies, World Cultures, World History

BEGIN ACTIVITY

Descrierea activității

În această activitate elevii învață despre noțiunea de antisemitism și despre manifestările antisemitismului. Activitatea îi ajută să înțeleagă faptul că antisemitismul are rădăcini în istorie, la fel ca stereotipurile și prejudecățile pe care le-a mobilizat pentru a-și croi drum spre prezent. Elevii urmăresc videoclipuri scurte cu mărturii ale supraviețuitorilor Holocaustului și ale experților în domeniul antisemitismului pentru a afla despre manifestările, tipurile și consecințele antisemitismului. Folosind ceea ce au învățat, ei creează apoi un nor de cuvinte și se gândesc la modalități prin care ar putea contracara antisemitismul. Apoi își împărtășesc munca cu colegii lor.

Obiective de învățare

În urma finalizării activității, elevii vor:

- dobândi o mai bună înțelegere a noțiunii de antisemitism,

- dobândi cunoștințe despre manifestările și diferitele aspecte ale antisemitismului și consecințele acestuia,
- lua în considerare posibile modalități de combatere a antisemitismului.

Structura activității

Luați în considerare (Consider): elevii urmăresc videoclipuri scurte cu mărturii ale supraviețuitorilor Holocaustului și iau în considerare prezența antisemitismului în secolul XX. De asemenea, ei se familiarizează cu definiția antisemitismului.

Colectați (Collect): elevii urmăresc videoclipuri scurte cu mărturii care îi ajută să-și aprofundeze înțelegerea despre subiectul antisemitismului, și colectează cuvinte cheie din aceste videoclipuri.

Construiți (Construct): elevii creează un nor de cuvinte și reflectează asupra a ceea ce au învățat.

Comunicați (Communicate): elevii consultă reflecțiile colegilor lor și își oferă feedback unii altora.

5.4.3. Antisemitismul și efectul martorului indiferent (MiniQuest)

Antisemitismul și efectul martorului indiferent

Mini Quest

Romanian

1.5 Hours

Grades 7 - 12

AUTHOR:

Asociația Polylogos

SUBJECT AREA:

Contemporary World Issues, European History, History, Holocaust & Genocide Studies, Media & Digital Literacy, Psychology, Religion, World History

BEGIN ACTIVITY

Descrierea activității

În această activitate elevii interpretează ce înseamnă să fii martor indiferent și care sunt posibilele consecințe ale acestui comportament. Elevii urmăresc videoclipuri scurte cu mărturii ale supraviețuitorilor și martorilor violenței antisemite din trecut și prezent. Ei explorează impactul comportamentului de martor indiferent în viața lor. Ca parte a activității, elevii formulează un mesaj despre ce înseamnă pentru ei efectul de martor indiferent și ce pot face pentru a-l evita. Elevii își pot publica mesajele pe rețelele de socializare.

Obiective de învățare

În urma finalizării activității, elevii vor:

- interpreta exemple de manifestare a antisemitismului în trecut și în prezent,
- învăța și înțelege care este efectul de martor indiferent și impactul acestuia,
- dobândi competențe de alfabetizare digitală,

- dezvolta competențe civice,
- înțelege nevoia de a contracara în mod activ efectul de martor indiferent.

Structura activității

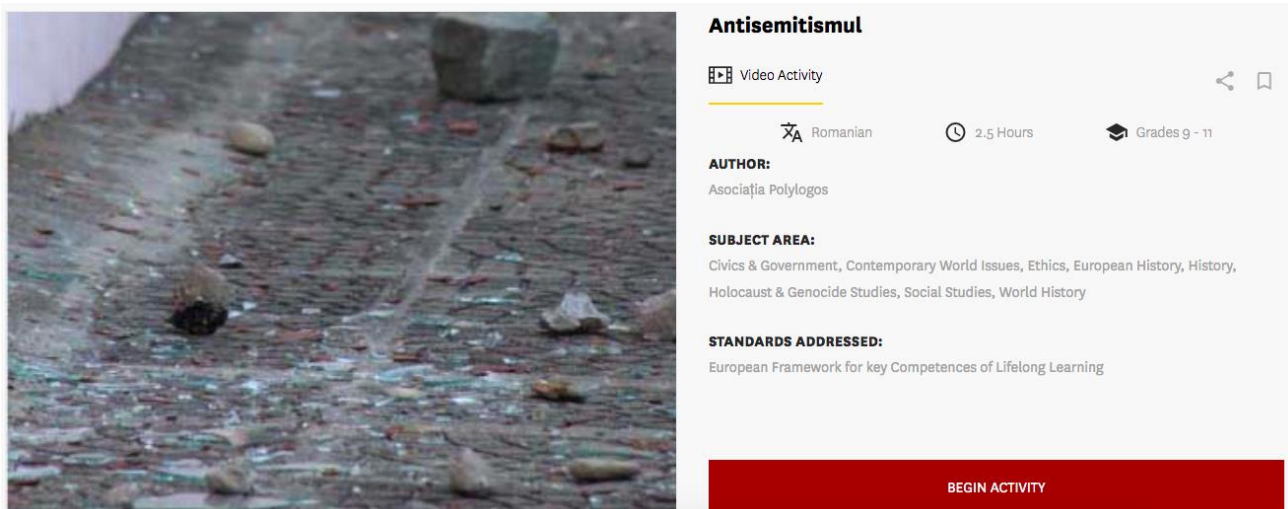
Luați în considerare (Consider): cu ajutorul surselor primare, elevii interpretează noțiunea de antisemitism de-a lungul a diverse perioade de timp și învață să recunoască manifestări ale antisemitismului. Ei învață ce înseamnă conceptul de efect al martorului indiferent.

Colectați (Collect): elevii colectează exemple de modalități de evitare a efectului de martor indiferent.

Construiți (Construct): elevii construiesc un mesaj (și îl pot publica pe rețelele sociale).

Comunicați (Communicate): elevii reflectează asupra mesajelor elaborate de colegii lor și discută despre strategiile de evitare a efectului de martor indiferent.

5.4.4. [Antisemitismul](#) (VideoActivity)

The screenshot shows a video player on the left displaying a scene of a street covered in trash and debris. On the right, there is a metadata panel for the activity titled "Antisemitismul".

Antisemitismul

Video Activity

Romanian 2.5 Hours Grades 9 - 11

AUTHOR:
Asociația Polylogos

SUBJECT AREA:
Civics & Government, Contemporary World Issues, Ethics, European History, History, Holocaust & Genocide Studies, Social Studies, World History

STANDARDS ADDRESSED:
European Framework for key Competences of Lifelong Learning

BEGIN ACTIVITY

Descrierea activității

În această activitate elevii învață despre semnificația și definiția termenului antisemitism și diferitele sale manifestări. Ei explorează antisemitismul contemporan și îl compară cu manifestările sale din trecut. Activitatea se încheie cu exprimarea gândurilor și opiniilor lor prin elaborarea unui eseu video (folosind editorul video încorporat în platforma IWitness).

Obiective de învățare

În urma finalizării activității, elevii vor:

- înțelege modul în care antisemitismul din trecut se leagă de manifestările antisemite din prezent,
- dezvolta abilități de gândire critică prin evaluarea informațiilor din jurul lor,
- dezvolta competențe de alfabetizare media și abilitatea de a-și exprima opinia cu ajutorul surselor primare (mărturii video) prin elaborarea unui eseu video.

Structura activității

Luați în considerare (Consider): elevii interpretează sursele primare (mărturii video și postere de arhivă și contemporane)

Colectați (Collect): elevii caută, evaluează și colectează videoclipuri scurte cu mărturii care îi ajută să-și exprime gândurile și opiniile.

Construiți (Construct): juxtapunând videoclipurile și alte surse pe care le-au identificat, elevii elaborează un eseu video.

Comunicați (Communicate): elevii reflectează la ceea ce au exprimat colegii lor în eseurile lor video.

5.4.5. [Antisemitismul contemporan \(MiniQuest\)](#)

Antisemitismul contemporan

Mini Quest

Romanian 1.5 Hours Grades 9 - 10

AUTHOR:
Asociația Polylogos

SUBJECT AREA:
Civics & Government, Contemporary World Issues, Ethics, European History, Genocide Studies, History, Holocaust & Genocide Studies, Psychology, Religion, Social Studies, World Cultures, World History

BEGIN ACTIVITY

Descrierea activității

Care este diferența dintre antisemitismul contemporan și diferitele manifestări ale formelor sale de-a lungul istoriei? Cum au modelat evenimentele istorice societățile de astăzi? Această activitate se concentrează pe mândria colectivă a poporului danez pentru salvarea cetățenilor evrei în timpul Holocaustului și a modului în care această mândrie s-a consolidat după atacul antisemit împotriva sinagogii din Copenhaga în 2015.

Obiective de învățare

În urma finalizării activității, elevii vor:

- aprofunda înțelegerea despre formele de antisemitism din trecut și prezent
- dezvolta o înțelegere a antisemitismului în diferite perioade istorice
- afla informații și se vor familiariza cu atacul antisemit din 2015 din Danemarca și cu consecințele acestuia
- lua în considerare posibilități de combatere a antisemitismului.

Structura activității

Luați în considerare (Consider): elevii învață despre definiția antisemitismului și fac legătura dintre antisemitismul istoric și cel contemporan.

Colectați (Collect): elevii se familiarizează cu mărturiile ale unor persoane ale căror vieți au fost afectate de Holocaust și de atentatul antisemit din Danemarca în februarie 2015.

Construiți (Construct): elevii se gândesc la potențiale modalități de a combate antisemitismul contemporan.

Comunicați (Communicate): elevii își împărtășesc gândurile cu colegii lor.

● Bibliografie

Anti-Defamation League (ADF), 2020. "A BRIEF HISTORY OF ANTISEMITISM".
<https://www.adl.org/sites/default/files/brief-history-of-antisemitism.pdf>

A magyarországi zsidóság története. Szerk. Róna Tamás és Mezei Mónika. Bp., Szent István Társulat, 2018.

Cârstocea, Raul, "Between Europeanisation and Local Legacies: Holocaust Memory and Contemporary Anti-Semitism in Romania," East European Politics, Societies and Cultures, 35, no.2 (2020): 313-335, DOI: 10.1177/0888325420906201

Decker, O., Kiess, J. and Brähler, E.: "Anti-Semitic Attitudes in Germany: Prevalence and Causes". In: The Dynamics of Right-Wing Extremism within German: 127-153. 2022.

EJC European Jewish Congress, "Back to communities: Romania," 2022, accessed 13 September 2023,
<https://eurojewcong.org/communities/romania/>

Gábor György: Fejezetek az antik és középkori metafizikai antijudaizmus történetéből. PhD thesis, OR-ZSE, 2005

Gidley, B., McGeever, B. and Feldman, D.: "Labour and Antisemitism: a Crisis Misunderstood". The Political Quarterly 91: 413-421. 2020.

Guvernul României, „Guvernul României începe oficial implementarea Strategiei naționale pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură, aferentă perioadei 2021-2023, Comunicat de presă publicat în 22 martie 2022, accesat în 7 august 2023,
<https://gov.ro/ro/stiri/guvernul-romaniei-incepe-oficial-implementarea-strategiei-nationale-pentru-prevenirea-i-combaterea-antisemitismului-xenofobiei-radicalizarii-i-discursului-instigator-la-ura-aferenta-perioadei-2021-2023>

INSHR-EW, „Antisemitismul în vremuri de pandemie: RAPORT 2021-2022,” Iulie 2022, accesat la 16 august 2023, <https://www.inshr-ew.ro/en/monitorizarea-antisemitismului-in-romania-raport-2022/>.

INSHR-EW, "Monitoring Report: May 2020-April 2021, The Antisemitism in The Street," 2021, accesat la 7 august 2023: <https://www.inshr-ew.ro/en/wp-content/uploads/2020/05/EN-Raport-monitorizare-2021.pdf>

INSHR-EW, „Raport de monitorizare: Mai 2022-Aprilie 2023, Antisemitism de 20%”, 2023, accesat la 4 august 2023, <https://www.inshr-ew.ro/wp-content/uploads/2020/05/Raport-monitorizare-20-IULIE-2023.pdf>

"Romania," JPR Institute for Jewish Policy Research, accesat la 10 iulie 2023, <https://www.jpr.org.uk/countries/how-many-jews-in-romania>

Kovács, András and Fischer, Gyorgy, "Antisemitic Prejudices in Europe: Survey in 16 European Countries". JPR Institute for Jewish Policy Research, Action and Protection League. 2021: <https://archive.jpr.org.uk/object-2408>

Kovács András: A Kádár-rendszer és a zsidók. Corvina Kiadó, 2019

Oláh Lajos: Az antiszemitizmus története, <https://www.scribd.com/document/573066385/Ola-h-Lajos-Az-antiszemitizmus-to-rte-nete>

Rozett, Robert: Distorting the Holocaust and Whitewashing History: Toward a Typology. Israel Journal of Foreign Affairs 13(1). 2019.

Robert Wistrich: "Anti-zionism and anti-semitism". Jewish Political Studies Review Vol. 16, No. 3/4, "Emerging Anti-Semitic Themes; pp. 27-31. Jerusalem Center for Public Affairs, 2004.

Recensământul populației și locuințelor 2021, „Rezultate definitive: Caracteristici etno-culturale demografice, Populația după etnie la recensămintele din perioada 1930-2021 (Etnii, Județe)”, 2021, accesat la 1 decembrie 2023: <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/>

Studio12, "Perceptions of interethnic relations and the Holocaust in Romania," INSHR-EW, 2021, accesat la 7 august 2023, https://www.inshr-ew.ro/en/wp-content/uploads/2018/01/Sondaj-INSHR_2021_engleza.pdf

Ungváry Krisztián: A Horthy-rendszer mérlege - Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon -Magyarországon, Jelenkor Kiadó, 2013.

United States Holocaust Memorial Museum. Holocaust Encyclopedia. <https://encyclopedia.ushmm.org/>

US Department of State, "2021 Country Reports on Human Rights Practices: Romania", Bureau of democracy, human rights, and labor, accessed 5 august 2023, <https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/romania/>.